

การเมืองญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1990 : ความเปลี่ยนแปลงหรือความต่อเนื่อง

ประเสริฐ จิตต์วัฒน์พงศ์*

1. คำนำ

“ความเปลี่ยนแปลงภายใต้ความต่อเนื่อง” เป็นกรอบแนวความคิดในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของญี่ปุ่นที่นิยมใช้กันมาเป็นเวลานาน สิ่งนี้ยังเป็นคุณลักษณะของการเมืองญี่ปุ่นในปัจจุบันหรือไม่ เป็นประเด็นที่น่าสนใจไม่น้อยเลย ในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุกเรื่องจนแทบจะหาความต่อเนื่องไม่ได้เลย การเมืองญี่ปุ่นในปัจจุบันกับในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ ๆ มีความแตกต่างกันจนยากที่จะพูดว่า “มีความต่อเนื่อง” เป็นต้นว่า แม้จะยังคงมีสถาบันจักรพรรดิอยู่ แต่ฐานะและบทบาทของสถาบันนี้ก็แตกต่างไปจากเดิมเป็นอันมาก โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนจักรพรรดิจากรัชสมัยโชวะมาสู่รัชสมัยเฮเซ อย่างไรก็ตามก็อาจโต้เถียงได้ว่า การดำรงอยู่ของสถาบันช่วยอำนวยความสะดวกของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และระบบอนุรักษนิยมในประเพณีความคิดของญี่ปุ่น แนว

คิดเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงภายใต้ความต่อเนื่อง” ยังมีประโยชน์อยู่หรือไม่ มีผลการอธิบายได้มากน้อยเพียงไร เป็นประเด็นที่ควรจะได้นำมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ในบริบทของการเมืองญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1990

ถ้าเราพิจารณาสถานการณ์การเมืองในปี ค.ศ. 1990 เราสามารถทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ต่อมาในเดือนพฤษภาคมจักรพรรดิเฮเซทรงมีพระราชดำรัสขอภัยต่อประชาชนเกาหลีที่รับเคราะห์กรรมจากการตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น และต่อมาในเดือนมิถุนายน ญี่ปุ่นได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมปัญหาแก้มปูซา เหตุการณ์เหล่านี้บ่งบอกถึงความต่อเนื่องของการอยู่ในอำนาจของพรรคเสรีประชาธิปไตย ซึ่งชนะการเลือกตั้งได้จัดตั้งรัฐบาลตลอดมานับแต่ก่อตั้งพรรคในปี ค.ศ. 1955 และบ่งบอกถึงความเปลี่ยนแปลงในท่าทีต่อปัญหาความรับผิดชอบในสงครามมหาเอเชียบูรพาขององค์จักรพรรดิ

* รองศาสตราจารย์ ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รวมทั้งบ่งบอกถึงความพยายามที่จะแสวงหามหา
 บททางการเมืองตามฐานะแห่งอำนาจในทาง
 เศรษฐกิจ โดยเริ่มจากด้านการทูตใกล้เคียงข้อ
 พหุบาท ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤติการณ์อ่าวเปอร์เซีย
 ขึ้นเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม รัฐบาลญี่ปุ่นก็ตกอยู่
 ในฐานะลำบาก พรรครัฐบาลต้องการให้แก้ไข
 กฎหมายที่ใช้มาตั้งแต่หลังสงครามใหม่ ๆ เพื่อ
 ให้สามารถส่งทหารออกนอกประเทศได้ แต่
 ประชาชนในประเทศยังอยากคงหลักการเดิมไว้

สำหรับญี่ปุ่น การก้าวพ้นจากระบบและ
 แบบแผนแห่งยุคหลังสงคราม เป็นไปด้วยความ
 ยากลำบาก กระอักกระอ่วน และใช้เวลานาน
 รวมทั้งไม่มีความเห็นพ้องกันในชาติ
 ที่เป็นสัญลักษณ์ก็คือรัฐธรรมนูญมาตรา 9 และ
 พระราชบัญญัติกองทัพญี่ปุ่นซึ่งห้ามญี่ปุ่นตัดสิน
 กรณีพิพาทโดยวิธีทำสงคราม และห้ามส่งเจ้า
 หน้าที่กองทัพไปปฏิบัติการรบในต่างประเทศ
 หรืออย่างกรณีความรับผิดชอบในสงครามของ
 องค์จักรพรรดิในสมัยหลังสงคราม ก็พยายาม
 ไม่พูดถึง เมื่อจักรพรรดิโชวะสวรรคต ก็เป็น
 โอกาสที่เกาหลีได้เรียกร้องให้จักรพรรดิองค์ใหม่
 กล่าวขออภัยอย่างตรงไปตรงมา เรื่องนี้ก็เป็น
 กระอักกระอ่วนญี่ปุ่นอยู่เป็นเวลานาน โดย
 สรุปแล้ว มีบางเรื่องที่ญี่ปุ่นก้าวพ้นจากยุคหลัง
 สงครามโดยไม่ยากเย็นนัก แต่บางเรื่องก็ต้อง
 อาศัยความละเอียดอ่อนและความแยบยล ถึง
 จะได้ความเห็นพ้องต้องกัน ตัวอย่างการแสดง

บทบาทระหว่างประเทศใหม่ของญี่ปุ่นเมื่อปีที่
 แล้ว ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในภูมิภาค
 โดยเริ่มจากปัญหาเกาหลี ก็ได้รับความเห็น
 พ้องต้องกันว่า เป็นบทบาทที่ญี่ปุ่นจะแสดงได้ดี
 ระดับหนึ่ง

ด้วยกรอบแนวคิดทั้งสองข้างต้น ผู้เขียน
 จะได้หยิบเอาเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการ
 เมืองในประเทศและความสัมพันธ์ต่างประเทศ
 ญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1990 มาพิจารณา 4 เหตุ
 การณ์ คือ

1. การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกุมภาพันธ์
2. จักรพรรดิเฮเซทรงมีพระราชดำรัสขอ
 อภัยโทษต่อประชาชนเกาหลี เมื่อ
 เดือนพฤษภาคม
3. การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมปัญหาเกาหลี
 เมื่อเดือนมิถุนายน
4. การจัดการกับวิกฤติการณ์อ่าวเปอร์-
 เซียตั้งแต่เดือนกันยายน

2. การเลือกตั้งทั่วไปเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990

ถ้าดูจากผลของการลงคะแนนเสียง พรรค
 รัฐบาลได้รับความไว้วางใจจากประชาชนไม่ถึง
 ครึ่ง และก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าครั้งก่อนใน
 ปี ค.ศ. 1986 คือ ได้คะแนนเสียงลดลงเล็กน้อย
 จากร้อยละ 49 เป็นร้อยละ 46 ขณะที่
 พรรคสังคมนิยมประสบชัยชนะครั้งใหญ่ได้คะ-

คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 17 เป็นร้อยละ 24 ส่วนพรรคแนวสายกลางทั้งสองและพรรคคอมมิวนิสต์ได้คะแนนเสียงลดลง พรรคสหพันธ์ประชาธิปไตยยังคงนิยมได้คะแนนเสียงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คะแนนเสียงของแต่ละพรรคได้รับนี้ค่อนข้างจะแปลความหมายลำบาก เพราะเกี่ยวข้องกับยุทธวิธีในการส่งจำนวนผู้สมัครเพื่อช่วงชิงคะแนนเสียงที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะเลือกคนที่ตนชอบที่สุดได้เพียงคนเดียว

เมื่อพิจารณาจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรที่แต่ละพรรคได้รับ พรรครัฐบาลครองเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด คือ ได้ 257 ซึ่งเป็นเสียงข้างมากจากทั้งหมด 512 ที่นั่ง และ

เกิน 287 ที่นั่งที่จะต้องได้เมื่อคำนึงถึงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานคณะกรรมการการต่าง ๆ ในสภารวม 18 ชุด ในการเลือกตั้งเมื่อ 4 ปีก่อน พรรคได้ที่นั่งจำนวน 300 ที่นั่ง และเพิ่มเป็น 304 ที่นั่งเมื่อผู้สมัครอิสระจำนวนหนึ่งเข้าร่วม และเหลือ 294 ที่นั่งขณะมีการยุบสภาในครั้งนี้นี้พรรคได้ถึง 290 ที่นั่งและยังมีผู้สมัครอิสระแนวอนุรักษนิยม ที่อาจเข้าสังกัดพรรคหรือพร้อมสนับสนุนพรรคโดยไม่เข้าร่วม อีกจำนวน 15 คน รวมทั้งหมดเป็นจำนวนถึง 305 คน ชัยชนะนี้เกินที่เกินที่คาดหมายกัน และเกินจากที่มีการสำรวจประชามติ

FINAL POPULAR VOTE

	Number of votes	Share (%)	1986 (%)
LDP	30,315,410	46.14	49.42
JSP	16,025,468	24.39	17.23
Komeito	5,242,674	7.98	9.43
JCP	5,226,985	7.96	8.79
DSP	3,178,949	4.84	6.45
Shaminren	566,957	0.86	0.83
Minor parties	340,327	0.52	2.04
Independents	4,807,520	7.32	5.81
Total	65,704,290	100.00	100.00

เมื่อพิจารณาให้ละเอียดลงไป เราจะพบว่า

1) สมาชิกหน้าเก่าของพรรคไม่ได้รับเลือกตั้งจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลักดันพระราชบัญญัติภาษีบริโภค เช่น ยามาตะ จากจังหวัดคาโงชิม่า 2) สมาชิกของพรรคที่พัวพันกับการฉ้อฉลทุจริต ได้รับเลือกตั้งทุกคน ไม่ว่าจะเป็นอดีตนายกรัฐมนตรี นากาโซเนะ ทาเกชิตะ และอุโนะสกลอดจนผู้ที่ถูกอัยการส่งฟ้องศาล คือ นายฟูจินามิ 3) สมาชิกหน้าเก่าของพรรคที่พ่ายแพ้การเลือกตั้งนั้น ส่วนใหญ่แล้วพ่ายแพ้เพราะถูกพรรคสังคมนิยมแทรกเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเลือกตั้งชนบท 4) ผู้ที่ชนะการเลือกตั้งของพรรครัฐบาลนั้นมีจำนวนมากที่ตกอันดับลงมา คือได้คะแนนลดลง ตัวอย่างเช่น ในอดีตนายกรัฐมนตรี นากาโซเนะที่เคยได้ที่หนึ่งเรื่อยมา ต้องสูญเสียตำแหน่งให้แก่นายยามากุชิ เลขาธิการพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นและ 5) พรรครัฐบาลไม่ได้ส่งสตรีลงสมัครเลือกตั้งเลยแม้แต่คนเดียว นับว่าแตกต่างอย่างมากจากกรณีของพรรคสังคมนิยม มีผู้สมัครอิสระคนหนึ่งที่น่าจะถือได้ว่าเป็นคนของพรรค คือ นางมากิโกะ ฮามาตะ ซึ่งสมัครในจังหวัดไซตามะ คนละเขตกับสามีนายทาคุจิโร ฮามาตะ ซึ่งตกที่นั่งลำบากเพราะพัวพันกับการฉ้อฉลทุจริต ปรากฏว่านางพ่ายแพ้การเลือกตั้ง แต่ก็สามารถปราศรัยชี้แจงความบริสุทธิ์ของสามี จนสามีได้รับ

เลือกตั้งเป็นคนที 3 ในเขตเลือกตั้งซึ่งมีผู้แทนได้ 3 คน

การเลือกตั้งครั้งนี้ ถ้าดูการขึ้น ๆ ลง ของขนาดของกลุ่มต่าง ๆ ในพรรครัฐบาล จะพบว่ากลุ่มอาเบะได้รับความสำเร็จครั้งใหญ่ ผู้สมัครสังกัดกลุ่มของตนที่เป็น ส.ส. หน้าใหม่มีมากที่สุดถึง 19 คน ทำให้กลุ่มอาเบะ ก้าวขึ้นมาเป็นกลุ่มใหญ่อันดับสองในพรรครัฐบาล ถ้ารวมจำนวนสมาชิกสภาสูงในสังกัดกลุ่ม ไปรดพิจารณาขนาดของกลุ่มต่าง ๆ ภายหลังการเลือกตั้งจากแหล่งข้อมูลสองแห่ง ซึ่งแตกต่างกันเล็กน้อยในกรณีของกลุ่มนากาโซเนะ ซึ่งไม่เป็นที่แน่นอนว่านากาโซเนะจะกลับสู่กลุ่มสังกัดเดิมของตนหรือไม่หรือกลับสู่พรรคเสรีประชาธิปไตยหรือไม่

สำหรับพรรคสังคมนิยมได้ที่นั่งเพิ่มขึ้นอย่างมาก เกินกว่าที่คาดหมายกัน ในการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 4 ปีก่อน พรรคพ่ายแพ้การเลือกตั้งครั้งใหญ่ จนประธานพรรคในขณะนั้น นายอิชิบาชิ ต้องแสดงความรับผิดชอบประกาศลาออกจากตำแหน่ง และได้นางสาวโดอิ ขึ้นมาเป็นประธานพรรคคนใหม่ ในขณะยุบสภา พรรคสังคมนิยมมีที่นั่งอยู่จำนวน 83 ที่นั่ง (เป็น 85 ที่นั่งในการเลือกตั้งครั้งก่อน) ในการเลือกตั้งครั้งนี้พรรคสามารถคว้าชัยชนะได้ที่นั่งเพิ่มขึ้นไปถึง 136 ที่นั่ง และคาดว่ามิผู้สมัครอิสระที่น่าจะถือได้ว่าเป็นคนของ

LDP faction Strength
Number of successful candidates by LDP factions
(Conservative Independents included)

Factions	Total	Incumbent	Former	New	Number At Dissolution
Takeshita	69	61	1	7	71
Nakasone	48	43	0	5	61
Miyazawa	62	49	3	10	61
Abe	61	41	1	19	55
Komoto	26	20	0	6	24
Nikaido	4	4	0	0	10
Nonaffiliated	20	12	0	8	16

ที่มา : *The Daily Yomiuri* (Feb. 20, 1990), p. 1.

	สภาล่าง	ก่อนยุบสภา	สภาสูง	รวม
กลุ่มทาเกชิตะ	69 (7)	71	34	103
กลุ่มมียาซาว่า	62 (10)	61	18	80
กลุ่มอาเบะ	61 (19)	55	24	85
กลุ่มนากาโซเนะเดิม	47 (5)	60	15	62
กลุ่มโคโมโตะ	27 (6)	24	7	33
กลุ่มนิไกโตะ	4 (0)	9	3	7

ที่มา : *Asahi Shimbun* (Feb. 19, 1990), evening edition, p. 2.

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บคือ ส.ส. หน้าใหม่, รวมถึงผู้สมัครอิสระที่ได้รับเลือกตั้งด้วย

พรรคอีก 6 คน รวมเป็นทั้งหมด 142 คน
 ถัดที่สัดส่วนของผู้สมัครของพรรค 149 คน
 กับที่ได้รับเลือกตั้ง 136 คน ถือได้ว่าประสบ
 ความสำเร็จสูงมาก โดยในจำนวน 149 คนนี้
 เป็นผู้สมัครหน้าใหม่ถึง 65 คน ซึ่งส่วนใหญ่
 แล้วไม่ได้มาจากผู้นำสหภาพแรงงาน ดังเช่น
 ในประเพณีแต่เดิมา

เมื่อพิจารณาให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปถึงผลการ
 เลือกตั้งของพรรคสังคมนิยมเราจะพบจุดเด่น
 บางประการคือ

1) มีสตรีที่ได้รับเลือกตั้งจำนวนมากรวม
 7 คน จากทั้งหมด 8 คน ผู้สมัครที่ชนะ
 การเลือกตั้งที่ฮือฮากันมาก คือสตรีประกอบ
 อาชีพเปิดบาร์ในโตเกียว สวมหมวกเบอร์เวต์
 สีแดงเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวพร้อมด้วยโบหน้า
 ยัมแย้มแจ่มใส

2) ชัยชนะของพรรคน่าจะรวมไปถึงการ
 ได้รับเลือกตั้งเป็นอันดับหนึ่งในหลายเขตเลือก-
 ตั้งอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เช่น นายยามากุชิ
 เลขาธิการพรรค สามารถได้คะแนนมากกว่า
 คนของพรรครัฐบาลอีก 3 คน ที่ล้วนเป็นผู้สมัคร
 ที่มีบารมีสูง คือ อดีตนายกรัฐมนตรีนาโกะฮะ
 บุตรชายของอดีตนายกรัฐมนตรีฟูคุดะ และอดีต
 รัฐมนตรีปฏิบัติหน้าที่เลขาธิการคณะรัฐมนตรี
 นายโอบุชิ

3) ชัยชนะของพรรคที่ได้เพิ่มขึ้นมานั้น
 หมายถึงความปราชัยของพรรครัฐบาล ดังปรากฏ

ว่าผู้สมัครพรรครัฐบาลที่เป็นผู้แทนหน้าเก่าซึ่ง
 พ่ายแพ้การเลือกตั้ง ก็เพราะถูกผู้สมัครพรรค
 สังคมนิยมเบียดตกไป

พรรคแนวสายกลางทั้งสองคือ โคเม และ
 สังคมนิยมประชาธิปไตยได้ที่นั่งลดลงอันเป็น
 แนวโน้มที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งการเลือกตั้งสภา
 สูงเมื่อปี ค.ศ. 1989 พรรคโคเมได้ที่นั่งลดลง
 จากการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 4 ปีก่อน
 จาก 56 ที่นั่งเป็น 45 ที่นั่งและพรรคสังคมนิยม
 ประชาธิปไตยได้ที่นั่งลดลงจาก 26 ที่นั่ง เป็น
 14 ที่นั่ง ส่วนพรรคแนวสายกลางเล็ก ๆ อีก
 พรรคหนึ่งคือ สหพันธ์ประชาธิปไตยสังคมนิยม
 ได้ที่นั่งเดิม 4 ที่นั่ง

พรรคคอมมิวนิสต์ประสบชะตากรรมพอ ๆ
 กับพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยลดลงจาก 26
 ที่นั่งเหลือ 16 ที่นั่ง ทั้งนี้เป็นแนวโน้มที่เกิด
 ขึ้นตั้งแต่คราวเลือกตั้งสภาสูงเช่นกัน ซึ่งใน
 ครั้งนั้นเหตุการณ์ที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในกรุง
 ปักกิ่ง เมื่อเดือนมิถุนายนส่งผลกระทบรุนแรง
 ต่อพรรคและในครั้งนั้นสถานการณ์ในโลกสังคม
 นิยมยุโรปตะวันออกก็ส่งผลกระทบเชิงลบต่อ
 พรรคอย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน

ผู้สมัครอิสระในครั้งนี้มีจำนวนมาก ได้รับ
 เลือกตั้งรวม 21 คน เทียบกับเมื่อ 4 ปีก่อน
 ซึ่งมีอยู่เพียง 9 คน ส่วนพรรคเล็กพรรคน้อย
 ต่าง ๆ นั้น ได้รับเลือกตั้งเพียง 1 คน เทียบ
 กับเมื่อ 4 ปีก่อน ซึ่งมีจำนวน 6 คน

สำหรับจำนวนสตรีนั้น ได้รับเลือกตั้งรวม 12 คน ซึ่งนับว่ายังเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับทั้งหมด 512 คน ในจำนวนนี้เป็น ส.ส. พรรคสังคมนิยม 7 คน ทำให้พรรคนี้สามารถอ้างได้ว่าเป็นตัวแทนของโลกสตรีญี่ปุ่นยิ่งกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ¹

Final Election Results

	Incumbents	Former represen- tatives	New faces	Total	Seats won in 1986
LDP	228	4	43	275 (0)	300
JSP	64	16	56	136 (7)	85
Komeito	34	0	11	45 (1)	56
JCP	10	2	4	16 (2)	26
DSP	8	3	3	14 (0)	26
Shaminren	4	0	0	4 (0)	4
Minor parties	1	0	0	1 (0)	6
Independents	7	1	16	21 (2)	9
Total	353	26	133	512 (12)	512

(Figures in brackets show the number of female candidates)

ที่มา : *Japan Times* (Feb. 20, 1990), p. 1.

กล่าวเฉพาะสภาล่าง ผลการเลือกตั้งบ่งบอกว่า ระบบพรรคการเมืองญี่ปุ่นกำลังจะกลับไปสู่ระบบ “พรรคครึ่ง” (one-and-a-half-party system) ซึ่งก็คือระบบที่เรียกกันทางรัฐศาสตร์ว่า พรรคเด่นพรรคเดียวนั่นเอง โดยพรรคฝ่ายค้านพรรคหนึ่ง ซึ่งในที่นี้คือพรรคสังคมนิยมไม่ได้มีฐานะเพียงพรรคเล็ก ๆ ที่จะมองข้ามไปได้ แต่ทว่าเป็นพรรคที่ใหญ่พอสมควรจนน่าจะเรียกโดยเน้นฐานะความสำคัญให้

เด่นชัดว่า “ครึ่งพรรค”² จากนั้นไปในสภาผู้แทนราษฎรฐานะความสำคัญของพรรคนี้จะมีมากขึ้น ความเป็นผู้นำในหมู่พรรคฝ่ายค้านก็ไม่มีพรรคฝ่ายค้านใดจะปฏิเสธได้ ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรระหว่างพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านเป็น 275 ต่อ 216 หรือถ้าจะรวมที่สมัครอิสระเข้าไปด้วย ฝ่ายรัฐบาลก็จะมี 290 ที่นั่ง และฝ่ายค้านก็มี 222 ที่นั่ง

ฝ่ายรัฐบาล		ฝ่ายค้าน	
พรรคเสรีประชาธิปไตย	275	พรรคฝ่ายค้านรวมกัน	216
ส.ส. อิสระฝ่ายพรรครัฐบาล	15	ส.ส. อิสระต่อต้านพรรครัฐบาล	6
รวม	290	รวม	222

ที่มา : *Japan Times* (Feb. 20, 1990) p. 3.

3. จักรพรรดิอากิฮิโตะทรงกล่าวขอ อภัยต่อประชาชนเกาหลี

ต่อหน้าประธานาธิบดีเกาหลีใต้ จักรพรรดิ
ญี่ปุ่นทรงมีพระราชดำรัสขอภัยต่อประชาชน
ชาวเกาหลี ในสิ่งที่ญี่ปุ่นได้ทำไปในช่วงที่เกาหลี
ตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น และต่อประธานา-
ธิบติโรแดวูเช่นกัน นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้
กล่าวแสดงความเสียใจต่อสิ่งที่ญี่ปุ่นได้กระทำไป

คำกล่าวขอภัยที่ชัดเจนโดยระบุว่า ฝ่าย
ญี่ปุ่นเป็นผู้กระทำ เป็นผู้ก่อกรรมให้ชาวเกาหลี
เจ็บปวด ที่มาจากระดับองค์จักรพรรดิซึ่งอยู่
เหนือการเมือง เกิดเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม
ค.ศ. 1990 ในกรุงโตเกียว ในช่วงการเยือน
ญี่ปุ่นของประธานาธิบดีโรแดวู ณ งานเลี้ยง
รับรองในพระราชวังจักรพรรดิ

ทำไมจึงต้องรอคอยนานเช่นนั้น? ทำไม
ญี่ปุ่นต้องขอภัย? ทำไมต้องถึงกับให้องค์จักร-
พรรดิทรงกล่าวคำขอภัย? และทำไมฝ่าย
เกาหลีเรียกร้องอย่างหนักในช่วงการเยือนครั้ง
นี้? ฯลฯ เหล่านี้คือคำถามซึ่งคนญี่ปุ่นสงสัยอยู่

ส่วนจะเป็นใครถามคำถามใดนั้นขึ้นอยู่กับว่า
ผู้นั้นมีแนวความคิดอย่างไร ชาตินิยมหรือนานา
ชาตินิยม

ชาวญี่ปุ่นที่มีความคิดโน้มเอียงไปทางชาติ
นิยม เช่น นายโอซาว่า เลขาธิการพรรครัฐ-
บาล เห็นว่าไม่ควรจะต้องกล่าวขอภัย ด้วย
เหตุผลคือ

1) ชาติอาณานิคมเช่นอังกฤษ ฝรั่งเศส
อเมริกา ไม่เห็นมีชาติใดกล่าวขอภัยต่ออินเดีย
เวียดนาม ฟิลิปปินส์

2) สถาบันจักรพรรดิอยู่เหนือการเมือง
และจักรพรรดิองค์ปัจจุบันก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยว
ข้องใด ๆ กับโศกนาฏกรรมของคนเกาหลี

3) แม้กล่าวขอภัยไปแล้วก็ไม่ได้มีเครื่อง
ประกันว่าเรื่องจะยุติลงเพียงเท่านั้น อาจมีข้อ
เรียกร้องอื่น ๆ ตามมา และ

4) การยึดเกาหลีเป็นอาณานิคมนั้นเกิด
จากการป้องกันตนเองจากจักรวรรดินิยมตะวัน-
ตกของผู้นำญี่ปุ่นสมัยเมจิ ซึ่งไม่ได้เป็นฟาสซิสต์
แบบนาซีเยอรมันแต่อย่างใด

คนญี่ปุ่นที่มีความคิดโน้มเอียงไปด้านนา-
นาชาตินิยม เช่น ศาสตราจารย์อิโนกิมาซามิชิ
อดีตอธิการบดีโรงเรียนนายร้อยญี่ปุ่น มีความ
เห็นว่า จักรพรรดิควรจะทรงกล่าวขอภัยได้
เพราะเกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ ใน
ประการแรก ชาตินิยมบางประเทศเช่น
เยอรมนีก็ได้กล่าวขอภัยต่อไปแลนด์และประ-
เทศอื่น ๆ ที่ไปย่ำยีมาไซเวียตภายใต้กอร์บาชอฟ
ก็ได้เริ่มกล่าวสำนึกผิดในพฤติกรรมสมัยสตาลิน
ต่อไปแลนด์ ใน**ประการที่สอง** เพื่อให้ความ
สัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเพื่อนบ้านคำนึงถึง
อนาคตข้างหน้ายิ่งกว่ามอญย้อนอดีต การกล่าว
ขอภัยจะเป็นการลงทุนที่น้อยที่สุด แต่ได้ประ-
โยชน์สูงสุด ใน**ประการที่สาม** จะเป็นการสยบ
ความพยายามใด ๆ ของฝ่ายชาตินิยมญี่ปุ่น ที่
พยายามจะสร้างความชอบธรรมให้แก่ประวัติ
ศาสตร์แห่งการรุกรานประเทศเพื่อนบ้านเอเชีย
ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาตำราวิชาประวัติศาสตร์ที่มี
การโต้เถียงเรื่อยมา และใน**ประการสุดท้าย**
ช่วงเวลาขณะนี้มีความเหมาะสมยิ่งที่จักรพรรดิ
องค์ใหม่ ซึ่งไม่ได้ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องกับใด ๆ กับ
ปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามจะได้ทรงยุติ
ปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามของพระราช-
บิดาผู้ล่วงลับไป ซึ่งได้ทรงหลบเลี่ยงการกล่าว
ขอภัยอย่างตรงไปตรงมา

เป็นความจริงที่เดียวว่า จักรพรรดิฮิโรฮิโตะ
“ทรงเป็นหนี้” ทางประวัติศาสตร์และยังไม่ได้

ทรงชำระหนี้นี้ตราบจนกระทั่งเสด็จสวรรคต
เมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1989 ในปี ค.ศ.
1984 คณะประธานาธิบดีชุดฮุสวานเดินทางมา
เยือนญี่ปุ่น พระองค์ได้ทรงตรัสเพียงว่า “อดีต
ที่เคราะห์ร้าย” (The unfortunate past) ใน
คริสต์ศตวรรษนี้ระหว่างเราสองประเทศ ไม่
ควรจะเกิดขึ้นซ้ำอีก โดยทรงหลีกเลี่ยงใน
ประเด็นที่ว่า 1) ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายกระทำให้เกิด
อดีตอันน่าเศร้า 2) ตรัสขอภัยต่อประชาชน
เกาหลี และ 3) ชัดแจ้งและรุนแรงเท่าที่พระ
องค์จะทรงกระทำได้

ในปี ค.ศ. 1989 ผู้นำของพรรครัฐบาล
คนหนึ่งซึ่งเป็นรัฐมนตรีศึกษาธิการ นายฟูจิโอะ
ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนเกาหลีได้
เมื่อเขากล่าวว่า ฝ่ายเกาหลีเองก็ต้องรับผิดชอบ
ต่อการที่ตนตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น โดย
รัฐบาลเกาหลีขณะนั้นเองที่เป็นฝ่ายลงนามใน
เอกสารที่ทำให้เกาหลีตกเป็นรัฐใต้อารักขาของ
ญี่ปุ่น การที่จักรพรรดิอากิฮิโตะทรงตรัสขอภัย
อย่างจะแจ้งเช่นนี้จึงเป็นการ “เคลียร์หนี้”
ประวัติศาสตร์และเป็นการยุติความพยายามของ
ฝ่ายชาตินิยมที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่
ประวัติศาสตร์การรุกรานต่างชาติของญี่ปุ่น นี่
เป็นความกล้าหาญอย่างยิ่งของพระองค์ (ทรง
ตรัสขอภัยไปตามการตัดสินใจของรัฐบาล)

เป็นความจริงอีกประการหนึ่งว่า นโยบาย
การปกครองอาณานิคมเกาหลีของญี่ปุ่นในช่วง

35 ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1910-1945 มีลักษณะกตขี้อย่างยิ่ง เน้นการปลูกฝังอุดมการณ์จักรพรรดิ (Emperorization) คือบังคับประชาชนเกาหลีให้เป็นพสกนิกรของพระองค์ให้ศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ยึดสถาบันจักรพรรดิเป็นแกนกลางแห่งการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ให้เป็นทหารในกองทัพจักรพรรดิซึ่งจะต้องเคารพเทิดทูนสถาบัน รวมทั้งเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์นิยม (Japanization) เช่น บังคับให้เรียนภาษาญี่ปุ่น ให้พูดเฉพาะภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน และศึกษาภูมิศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น นโยบายอาณานิคมของญี่ปุ่นเช่นนี้ เป็นเหตุที่มาของความรู้สึกงเกลียดชังญี่ปุ่นของคนเกาหลีอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเกาหลีมีฐานะเป็น “อารยธรรม” เป็นผู้ถ่ายทอดพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวัฒนธรรมที่สูงส่งจากจีนให้แก่ญี่ปุ่นเมื่อประมาณเกือบ 2,000 ปีมาแล้ว

เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ค่อยทราบกันว่า สหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในการยกเกาหลีให้เป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นตามข้อตกลง (Katsura - Tuft Agreement ค.ศ. 1905) ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1905 ก่อนการทำสนธิสัญญาสันติภาพญี่ปุ่น-รัสเซียเล็กน้อย ผู้บัญชาการทหารบกสหรัฐ นายพลทฟท์ได้เดินทางมาโตเกียวในฐานะทูตพิเศษ เพื่อเจรจากับนายกรัฐมนตรีคัตสึระ ข้อตกลงลับที่ทำกันซึ่งมา

เปิดเผยในภายหลัง³ ระบุว่าทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับสิทธิพิเศษเหนือเกาหลีและฟิลิปปินส์ของอีกฝ่าย³ ในแง่ที่เราจึงอาจกล่าวได้ว่า จักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกามีส่วนในการรับรองการผนวกเกาหลีเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น อย่างที่ยากจะปฏิเสธได้ ทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์อาณานิคมเหนือฟิลิปปินส์ของตนเอง

เป็นการยากที่จะกล่าวว่า จักรพรรดิอาากิฮิโตะและรัฐบาลญี่ปุ่นควรจะต้องกล่าวขออภัยต่อประชาชนเกาหลีหรือไม่ รัฐบาลอเมริกันควรมีส่วนกล่าวขออภัยด้วยหรือไม่ และประชาชนเกาหลีควรจะต้องรับผิดชอบด้วยตามที่นายฟูจิโอะกล่าวไว้หรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะกล่าวถึงก็คือ ปัญหาที่จิตวิทยาของทหารและประชาชนชาติญี่ปุ่น ไม่ได้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อเหยื่อผู้รับเคราะห์กรรมจากการกระทำของตน มากเท่ากับความรู้สึกรับผิดชอบต่อองค์จักรพรรดิ ในการปฏิบัติภารกิจแห่งสงครามให้สำเร็จลุล่วงไป นักวิชาการหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์มาซาโอะ มะรุยามา ได้ชี้ให้เห็นถึงจิตวิทยาเช่นนี้ในผลงานคลาสสิกของเขาเรื่อง *Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics*⁴

นักรัฐศาสตร์ด้านความคิดทางการเมืองท่านนี้มองว่า “ลัทธิจักรพรรดิ-ลัทธิฟาสซิสต์” เป็นปัญหาที่วงวิชาการญี่ปุ่น สมัยหลังสงครามจะต้องวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ให้ถ่องแท้

มีฉะนั้นแล้วจะไม่สามารถพูดได้ว่า “ญี่ปุ่นใหม่” ที่จะสรรค์สร้างต่อไปในสมัยหลังสงครามจะเป็นอย่างไร ศาสตราจารย์โยชิคาซุ ซากาโมโตะ นักรัฐศาสตร์ด้านการเมืองระหว่างประเทศในแนวสันติภาพนิยมได้ชี้ให้เห็นว่า จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ถ้าจิตวิทยาเช่นนี้ของคนญี่ปุ่นยังไม่ได้มีการปรับเปลี่ยน เนื่องจากว่า จะมีผลต่อพฤติกรรมของคนญี่ปุ่นในด้านอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ในยุคสมัยปัจจุบัน และจะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพที่แท้จริงของญี่ปุ่นด้วย⁵ เราอาจเชื่อมโยงข้อสังเกตของศาสตราจารย์ซากาโมโตะไปถึงปัญหาปัจจุบัน เช่น การลงทุนของญี่ปุ่นในต่างประเทศที่บางครั้งปล่อยสารพิษออกมาทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม คนท้องถิ่นที่เป็นเด็กและคนชราต้องรับเคราะห์กรรม หรือการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่น ที่บางครั้งทำให้คนท้องถิ่นต้องไร้ที่อยู่อาศัย และปัญหาชะตากรรมของแรงงานสตรีพิเศษที่ไปเสี่ยงชีวิตในดินแดนใหม่ การโยนความรับผิดชอบไปให้แก่รัฐบาลและประชาชนอีกฝ่าย แม้จะมีข้ออ้างที่ชอบธรรมในแง่กฎหมาย ย่อมจะไม่เพียงพอ กล่าวโดยสรุป โครงสร้างจิตวิทยาความรับผิดชอบต่องักต้อชาติและต่อสถาบันจักรพรรดิที่ได้รับการปลูกฝังมา ตั้งแต่สมัยเมจิ ได้มาถึงจุดบ่าเบ้นที่สำคัญในครั้งนี เมื่อองค์จักรพรรดิทรงแสดงความรับผิดชอบออกมา

ประชาชนญี่ปุ่นบางคนได้แสดงความรับผิดชอบต่อเหยื่อของการกระทำของตน ผู้มีบทบาทนำในเรื่องนี้ได้แก่ นาย Niro Hoshijima แห่งพรรคเสรีประชาธิปไตย และนาย Shizue Kato แห่งพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น ซึ่งได้กล่าวขออภัยต่อคณะผู้แทนเกาหลีในการประชุมที่กรุงมนิลา ในปี ค.ศ. 1957 นายโฮชิจิม่า ซึ่งภายหลังได้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้คืนตะเกียงหินซึ่งเป็นสมบัติที่เอามาจากเกาหลีให้แก่เจ้าของประเทศไป นำไปสู่การกระทำเช่นเดียวกันของคนญี่ปุ่นอื่น ๆ จำนวนมาก การมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อฝ่ายผู้รับเคราะห์เช่นนี้ และคำกล่าวตรัสขออภัยขององค์จักรพรรดิเช่นครั้งนี จะเป็นการสร้างจิตใจแห่งการรักสันติภาพที่แท้จริงของญี่ปุ่น เปลี่ยนอดีตที่เลวร้ายให้เป็นเครื่องเตือนใจถึงจิตวิทยาความรับผิดชอบที่ตนถูกหล่อหลอมมาในสมัยเมจิ และเตือนไม่ให้อ้างตรรกะที่ว่า ที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองเกาหลีเป็นอาณานิคมนั้นเป็นไปเพื่อหลบหนีจากภัยจักรวรรดินิยมตะวันตก เป็นการกระทำเพื่อป้องกันตนเอง และที่สำคัญคือ ไม่ให้อ้างว่าเป็นการอุทิศตนต่อจักรพรรดิและชาติบ้านเมือง หรืออ้างว่าคนรุ่นก่อนเป็นคนกระทำ และคนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ไม่รับรู้

คำกล่าวขออภัยของจักรพรรดิ จะเป็นข้อคิดสำหรับประชาชนญี่ปุ่นอย่างไรเป็นคำถามเชิงประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ใน

สถานการณ์ที่ญี่ปุ่นมีเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับต่างประเทศทั่วโลก จำต้องปรับหลักคิดให้เป็นสากลห่างไกลจากแบบเฉพาะตัวของญี่ปุ่น⁶

4. การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมปัญหา กัมพูชา

เมื่อ 20 ปีก่อน ศาสตราจารย์ซิงคิชิ เอโดะ แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียว ได้เขียนบทความเสนอแนะว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่ควรเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในเอเชียอาคเนย์ เช่น ระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซีย ด้วยเหตุผลที่ว่า ปัญหาพิพาทในภูมิภาคนี้สลับซับซ้อนเกินไป และญี่ปุ่นมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาคนี้น้อยเกินไป

แต่เมื่อขึ้นทศวรรษ 1990 รัฐบาลญี่ปุ่นได้เพิกเฉยต่อคำเตือนนั้น อาจจะต้องด้วยผลที่ว่าเดี๋ยวนี้ระดับความรู้ความเข้าใจของคนเกี่ยวกับวัฒนธรรม เชื้อชาติ การเมือง ฯลฯ ของภูมิภาคนี้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถเข้าถึงตัวบุคคลผู้นำต่าง ๆ และข่าวสารข้อมูลได้ดีขึ้น

ปัญหา กัมพูชา เป็นเรื่องที่ญี่ปุ่นกระโดดเข้ามาเล่นบทบาทใหม่อย่างเด่นชัดเมื่อจัดการประชุมแก้ไขปัญหากัมพูชาขึ้นที่โตเกียว เมื่อต้นเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1990 และญี่ปุ่นกำลังดำเนินความพยายามต่าง ๆ เพื่อยุติปัญหานี้ โดยติดต่อกับรัฐบาลพนมเปญ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับรอง

การเจรจาโตเกียวใช้รูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากการประชุมจาการ์ตา 3 ครั้งและการประชุมปารีส 1 ครั้งที่ผ่านมา ไม่มีผู้แทนทางการจากประเทศผู้เกี่ยวข้องในเอเชียอาคเนย์ คือ อาเซียนและเวียดนาม ได้รับเชิญให้เข้าร่วม รวมทั้งไม่มีผู้แทนทางการจากประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา โซเวียต จีน อังกฤษ ฯลฯ เข้าร่วมด้วยเช่นกัน และก็เป็นการประชุมที่จะให้มีเพียงเขมรสองฝ่ายลงนามในข้อตกลง นับเป็นการลดบทบาทและฐานะของฝ่ายเขมรแดงลงไป

การเจรจาได้ผลคืบหน้าพอสมควร มีการลงนามในข้อตกลงว่าจะให้มีสภาสูงสุดแห่งชาติขึ้น ระหว่างฝ่ายเฮงสัมรินและฝ่ายสีหนุ ฝ่ายละ 6 คน เท่า ๆ กัน และยังคงตกลงกันว่าจะหยุดยิงโดยเร็ว อย่างไรก็ตามก็ไมอาจถือว่าเป็นความคืบหน้า เมื่อผลทางปฏิบัติยังไม่เกิดขึ้นไม่ว่าจะในเรื่องการตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ หรือเรื่องการหยุดยิงในช่วง 2 เดือนภายหลังการประชุม

การประชุมแก้ไขปัญหากัมพูชาในโตเกียวเป็นการแสดงบทบาททางการเมืองในเอเชียอาคเนย์ครั้งใหญ่ของญี่ปุ่น เป็นการก้าวอย่างที่มีการเตรียมมาแล้วเป็นอย่างดี เป็นต้นว่าในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 ได้ส่งคณะสำรวจข้อเท็จจริงเดินทางไปพนมเปญภายใต้การนำของ นายโคโนะ ผู้อำนวยการกองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมเอเชียกระทรวงต่าง

ประเทศ และในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน ได้ส่ง อธิบดีกรมเอเชีย กระทรวงต่างประเทศ นาย ทานิโนะโงะโอะโยชิโอะ เวียดนาม ทาลู่ทางปรับปรุง ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-เวียดนาม

ญี่ปุ่นยังได้เดินหน้าความพยายามต่อไป ภายหลังการประชุมโตเกียว โดยส่งนายอิมากาวา อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ผู้รับผิดชอบปัญหาความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น (มีอัครราชทูต อีกคนหนึ่งรับผิดชอบปัญหาความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นทั่วไป) เดินทางไปพนมเปญเป็นเวลา 10 วัน จากวันที่ 10 สิงหาคม 1990 และรัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่น นายนากายามา ก็เดินทางไปเยือนลาวระหว่างวันที่ 2-3 ส.ค. 1990 และประกาศให้ความช่วยเหลือแก่ลาว 3 โครงการ

ทั้งหมดข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ “การทูตผู้ไกลเกลี่ย” ของญี่ปุ่น คำถามคือ ใครเป็นผู้ผลักดันนโยบายนี้ ? และมีเหตุปัจจัยอะไรที่ญี่ปุ่นเลือกยุทธศาสตร์ใหม่นี้ในช่วงเวลาเช่นนี้ เป็นแรงผลักดันมาจากฝ่ายข้าราชการประจำหรือฝ่ายการเมือง

เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย นายโอคาซากิ แตกต่างจากทูตญี่ปุ่นคนก่อน ๆ คือความสนใจเป็นพิเศษในด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เขาแตกต่างจากทูตญี่ปุ่นทั่วไปไปที่เน้นเรื่องเศรษฐกิจ การผ่านตำแหน่งอธิบดีกรมข่าวสารและวิเคราะห์

ของกระทรวงต่างประเทศ และตำแหน่งที่ปรึกษาประจำทบวง ของทบวงป้องกันตนเองของญี่ปุ่น รวมทั้งตำแหน่งที่ปรึกษาประจำสถานทูตประจำเกาหลี (ฐานทัพสหรัฐอเมริกาใหญ่ตั้งในเกาหลี) ทำให้ท่านผู้นี้มีประสบการณ์ด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงอย่างกว้างขวาง ในบทสัมภาษณ์ต่อหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ฉบับวันที่ 27 พฤศจิกายน 1989 ท่านได้กล่าวอย่างไม่ปิดบังว่า ได้บอกผู้บังคับบัญชาอย่างเจียบ ๆ ว่า ประสงค์จะมาประจำ ณ ประเทศไทย ซึ่งก็สมปรารถนา และเดินทางมารับตำแหน่งตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 1988 หนังสือของท่านเรื่อง A Grand Strategy for Japanese Defense ตีพิมพ์ พ.ศ. 1986 บ่งบอกถึงความสั่นหตุในงานด้านการวางแผนยุทธศาสตร์ของเอกอัครราชทูต⁵⁷

ปลัดกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นคนปัจจุบัน นายคุริยามา เป็นสถาปนิกคนหนึ่งของการ “ทูตผู้ไกลเกลี่ย” บทความของเขาเรื่อง Japan Seeks its Proper Role in the New World Order มีเนื้อหาที่น่าสนใจคือ ระบุถึงบทบาทระหว่างประเทศของญี่ปุ่นข้อหนึ่งว่า ครอบคลุมถึงการไกลเกลี่ยในกรณีพิพาทความขัดแย้งต่างๆ ในภูมิภาค (settlement of regional conflicts) มิใช่จำกัดเพียง 3 เรื่องกว้าง ๆ ที่อดีตนายกรัฐมนตรีทาเกชิโตะ ได้แถลงไว้คือ คุมปูการด้านสันติภาพ การให้ความช่วยเหลือและการ

แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นที่น่าแปลกใจว่า ปกติแล้วปลัดกระทรวงต่างประเทศไม่ว่าของประเทศใด จะไม่เขียนอะไรที่เป็นการขี้อิจฉาทางนโยบายใหม่ แต่ทำไมครียามาจึงเขียนบทความตีพิมพ์ไปทั่วโลกข้างต้นได้ ทั้ง ๆ ที่ควรจะเป็นงานของนายกรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีต่างประเทศมากกว่า⁸

พรรคเสรีประชาธิปไตยซึ่งเป็นพรรครัฐบาล จะต้องให้ความเห็นชอบต่อแนวนโยบายใหม่อย่างแน่นนอน ในปัญหาการทูตต่อเอเชียอาคเนย์นั้น กลุ่มในพรรครัฐบาลที่มีอิทธิพลสูงและครองตำแหน่งรัฐมนตรีต่างประเทศมายาวนานก็คือ กลุ่มของฟูกูตะซึ่งขณะนี้อยู่ภายใต้การนำของนายอาเบะชินทาโร อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศ นากายามาต้องการแสดงบทบาทนำให้เด่น ให้สมกับที่ตนมาจากครอบครัวนักการเมือง ที่พ่อแม่พี่น้องในตระกูลเป็นนักการเมืองทุกคน เบื้องหลังนากายามามีแรงหนุนจากกลุ่มอาเบะอย่างเหนียวแน่น โดยมีอดีตนายกรัฐมนตรีฟูกูตะคอยชี้นำอยู่ต่าง ๆ สำหรับโคฟู่นั้นอ่อนแอในกิจการภายในประเทศ เพราะมาจากกลุ่มที่เล็กที่สุดในพรรครัฐบาล จึงหันไปสร้างคามนิยมและภาพพจน์ความเป็นผู้นำของตนในกิจการต่างประเทศ โคฟูต้องการสร้าง “อนุสาวรีย์” ทั้งไว้ในประวัติศาสตร์ ซึ่งก็พบว่ามิเหลืออยู่น้อยมาก มีแต่บทผู้ใกล้ชิดกรณีพิพาทระหว่างประเทศ

สถานการณ์ระหว่างประเทศเอื้ออำนวยให้ญี่ปุ่นเข้ามาแสดงบทบาทนี้ด้วย การประชุมจากัวร์ตาลัมเหลวมาถึง 3 ครั้ง และการประชุมปารีสก็ไม่ประสบผลสำเร็จเช่นกัน อาเซียนไม่ขัดข้องที่ญี่ปุ่นจะขนอาสาเปิดการประชุมโตเกียวขึ้นมาแข่ง นายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เสนอต่อนายกรัฐมนตรีโคฟูเมื่อวันที่ 7 เมษายน 1990 ให้จัดประชุมขึ้นและประธานาธิบดีซูฮาร์โตก็กล่าวกับโคฟูว่าไม่ขัดข้อง สหรัฐอเมริกาก็ไม่ขัดข้องเช่นกัน แต่มีข้อแนะนำว่า การประชุมนี้ควรจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่สมบูรณแบบ (Comprehensive Settlement) ไม่ใช่การแก้ไขเฉพาะส่วน (Partial Settlement)

ฐานะของญี่ปุ่นก็เป็นปัจจัยเสริม ในประการแรกญี่ปุ่นค่อนข้างจะอยู่วงนอกกระบวนการเจรจาตลอดมา จึงมีความ “เป็นกลาง” (Impartiality) ยิ่งกว่าอาเซียนจีนหรือสหรัฐอเมริกา ในประการที่สองซึ่งมีความสำคัญยิ่งคือ ญี่ปุ่นมีเงินที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือบูรณะฟื้นฟูภูมิพุกาและประเทศอื่นได้ทั้งหมด ในการประชุมกลุ่มย่อยว่าด้วยการฟื้นฟูภายหลังสงครามที่ปารีส ญี่ปุ่นก็เป็นประธานกลุ่มนี้และปัจจุบันญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือต่างประเทศมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก และในประการที่สาม การลงทุนจากญี่ปุ่นก็เป็นที่ต้องการของประเทศอื่นได้จึ้นด้วย ดัง

ปรากฏว่าเวียดนามได้พยายามซื้อเชิญญี่ปุ่นให้ไปลงทุนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของตน ลาวก็พยายามซื้อเชิญญี่ปุ่นเช่นกัน ญี่ปุ่นจึงมีทรัพยากรและเครื่องมือสำรอง ในการเจรจา กับเขมรคู่กรณี เวียดนาม รวมทั้งจีนด้วย ใน **ประการที่สี่** ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกา และในระยะหลังสหรัฐต้องการให้ญี่ปุ่นมีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น⁹ ใน **ประการที่ห้า** ญี่ปุ่นเป็นชาติเอเชียเข้าใจความคิดคนเอเชียมากกว่าฝรั่ง เช่น ในเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังที่ญี่ปุ่นได้แสดงท่าทีออกมาชัดเจนในการประชุมสุดยอดเจ็ดชาติมหาอำนาจที่ยุสตันไม่เห็นด้วยต่อการอ้างปัญหาสิทธิมนุษยชนมาโดดเดี่ยวจีนของเหล่าชาติตะวันตก

แน่นอน ญี่ปุ่นจัดประชุมโตเกียวด้วยความระมัดระวัง นอกจากสัญญาณไฟเขียวจากอาเซียนและสหรัฐอเมริกาแล้ว ญี่ปุ่นยังเชิญบางคนจากประเทศเหล่านี้มาโตเกียวเพื่อ “ปรึกษาหารือ” ให้ข้อแนะนำระหว่างที่จัดการประชุมโตเกียวด้วย ดังปรากฏว่ารัฐมนตรีกลาโหม พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้รับเชิญและ นาย David Limberston ผู้ช่วยของรัฐมนตรีช่วยกระทรวงต่างประเทศสหรัฐ (Deputy Assistant Secretary of State) ก็อยู่ประสานงานใกล้ชิดกับกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นในโตเกียวในช่วงเวลานั้น

รูปแบบการประชุมโตเกียวมีเอกลักษณ์แตกต่างจากการประชุมจากัวร์ตา คือเชิญสุนเซน และผู้แทนเขมร 3 ฝ่ายมาประชุม แต่เขมร 3 ฝ่ายนั้นให้มีหัวหน้าคณะคนเดียวที่จะลงนามได้ คือเจ้าสีหนุ สูตรนี้เรียกกันว่าเป็นทั้ง 1 ต่อ 1 และ 1 ต่อ 3 ในระหว่างการเจรจาผู้แทนเขมรได้เดินออก แต่เนื่องจากใช้สูตร 1 ต่อ 1 ในการลงนามข้อตกลงจึงไม่มีผลกระทบต่อการสรุปผลการประชุมแต่อย่างใด

เป็นการยากที่จะประเมินว่า การประชุมโตเกียวเมื่อต้นเดือนมิถุนายน 1987 ประสบผลสำเร็จหรือไม่เพียงไร ข้อตกลง 5 ประการที่ลงนามไปเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน นั้นมี 2 ข้อที่สำคัญคือ การหยุดยิงและการตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติ แต่แม้กาลเวลาผ่านไปก็ไม่ได้มีการหยุดยิง มีแต่สงครามในประเทศจะรุนแรงขึ้น และการตั้งสภาสูงสุดแห่งชาติก็ไม่คืบหน้า การลดบทบาทเขมรแดง ซึ่งประชาคมในยุโรปและสหรัฐอเมริกาเรียกร้อง ไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อการแก้ไขปัญหาก็มีพหูพจน์แต่อย่างใด จึงอาจประเมินได้ว่าไม่มีอะไรเป็นผลสำเร็จคืบหน้า แต่อย่างไรก็ตามถ้าเทียบกับการประชุม JIM ครั้งที่สาม ที่จากัวร์ตาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1987 การประชุมที่โตเกียวมีความสำเร็จมากกว่า การเจรจาไม่ได้ยุติลงโดยไม่มีแถลงการณ์ร่วม 2 ฝ่าย มีแต่ข้อสรุปของประธานที่ประชุม เช่นที่จากัวร์ตา ส่วนปัญหาการปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ก็จะต้อง

ลือบบฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
จีนซึ่งญี่ปุ่นก็ถือไพ่สำคัญอยู่ เนื่องจากจีน
พึ่งพาความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่น
อย่างถล่มถลาย

การหันมาเล่นบทบาทการเมืองในภูมิภาค
ของญี่ปุ่นเช่นนี้ ปัญหาคือ ไทยและอาเซียน
ควรต้อนรับหรือไม่ และเราควรแสดงท่าทีใน
เรื่องนี้หรือมีเงื่อนไขอย่างไร ผู้เขียนเห็นว่า
จะเป็นบทบาทที่มีประโยชน์ ปัญหาภูมิพหุชาติ
ยืดเยื้อมา 11 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. 1969 ไม่มี
ใครอยากเห็นให้ดำรงอยู่ต่อไป ใครก็ได้ที่เข้า
มาแก้ไขเราต้อนรับทั้งนั้น ถ้าญี่ปุ่นทุ่มเทใน
ลักษณะเดียวกันในปัญหาพิพาทระหว่างอินเดียน-
ปากีสถาน ปัญหาเลบานอน หรือสงคราม
อิรัก-คูเวต ตลอดจนปัญหาไทย-พม่า (ถ้าจะ
เกิดขึ้นในอนาคต) ถ้าญี่ปุ่นทำให้เอเชียทั้งทวีป
ปราศจากสงคราม ย่อมเป็นสิ่งที่ดีทั้งสิ้น ปัญหา
คือ จะเป็นอันตรายถ้าญี่ปุ่นเล็งผลเลิศจากบท
บาทใหม่ของตนในแง่ผลประโยชน์แห่งชาติใน
วงแคบ หรือมุ่งสร้าง “อนุสาวรีย์” แห่งความ
สำเร็จเพื่อได้เกียรติยศชื่อเสียงโดยไม่คำนึงถึง
ผลประโยชน์ของไทย และอาเซียน หรือคำนึง
ถึงเป็นลำดับรอง ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าไทยและ
อาเซียนจะป้องกันหรือเหนี่ยวรั้งญี่ปุ่นได้อย่างไร
เมื่อเกิดการขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างกัน

โอกาสที่จะเกิดผลเสียต่อไทยและอาเซียน
ทำให้ความแตกแยกในแนวทางแก้ไขปัญหา

ภูมิพหุชาติในหมู่ประเทศอาเซียน ซึ่งมีความรุน
แรงอยู่แล้ว ยิ่งรุนแรงหนักขึ้น หรือสับสนยิ่ง
ขึ้นมียุไม่มียุทีเดียว ถ้าโตเกียวเข้ามาแย่งงาน
อาเซียนไปทำ โอกาสนี้ก็จะยังมีมาก แต่ถ้า
เป็นเพียงบทบาทเสริมโอกาสก็ไม่น่าห่วง
โอกาสที่จะเกิดผลเสียต่อไทยอีกลักษณะหนึ่งคือ
การเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะตน ของกลุ่มผล
ประโยชน์ธุรกิจญี่ปุ่นที่ลือบบนักการเมืองใน
พรรครัฐบาลเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจเฉพาะ
หน้า ดังที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วเมื่อสองปีก่อนที่
บริษัท นิชิโซอิวายเตรียมเข้าไปลงทุนในเวียต-
นามและบีบให้รัฐบาลญี่ปุ่นอนุมัติเงินช่วยเหลือ
แก่เวียตนาม ปัญหาคือทำอย่างไรกระทรวงต่าง
ประเทศและนายกรัฐมนตรีจึงจะไม่โอนเอนไป
ตามแรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ธุรกิจใน
ประเทศ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของอาเซียน
โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งรับเคราะห์กรรม
จากปัญหามากกว่าทุกประเทศ

แต่ไม่ว่าเราจะพอใจหรือไม่ก็ตาม แนว
โน้มในอนาคตคงจะเป็นว่า ญี่ปุ่นจะเล่นบทบาท
ผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทภูมิภาคต่อไป และขยาย
ไปสู่บทบาททางการเมืองระหว่างประเทศในด้าน
อื่น ญี่ปุ่นต้องการเกียรติภูมิทางการเมือง ซึ่ง
เป็นสิ่งเดียวที่ญี่ปุ่นยังไม่บรรลุ แม้จะประสบ
ความสำเร็จสูงสุดในด้านเศรษฐกิจและวัฒน-
ธรรม ในยามที่สหรัฐลดบทบาททางเศรษฐกิจ
และการทหารในภูมิภาคนี้ สหภาพโซเวียตก็

เผชิญวิกฤติการณ์ในประเทศ และจีนก็ไม่พินิจจากเหตุการณ์จัดรัฐเทียนอันเหมิน โอกาสอันงามจึงเปิดสำหรับญี่ปุ่น เราอาจคาดการณ์ได้ว่า ญี่ปุ่นจะผนึกอำนาจทางข่าวสารการเมืองในมาเสริมอำนาจทางเศรษฐกิจของตนให้แข็งแกร่ง และคงจะเตรียมสำหรับบทบาททางการเมือง ในด้านอื่น ๆ ตามลำดับต่อไป

เมื่อ 20 ปีก่อน ศาสตราจารย์ชินคิชิ เอโตะ เสนอแนะว่ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่ควรเข้าไปยุ่งกับกรณีพิพาทต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ กาลเวลาได้ผ่านไปนานพอที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะมีความเชื่อมั่นว่า ตนควรจะเข้าไปเล่นบทบาทใกล้เคียงได้ และบัดนี้ไม่มีสิ่งใดจะมาหยุดยั้งญี่ปุ่นไว้ได้อีกต่อไปแล้ว¹⁰

5. การจัดการกับวิกฤติการณ์ อ่าวเปอร์เซีย

เป็นความจริงแต่ฟังดูขัดแย้งกันอย่างมากที่วิกฤติการณ์อิรัก-คูเวต กับมติสหประชาชาติที่ให้การตอบรับการทหารบินบังคับอิรักนั้น ทำให้ญี่ปุ่นกระอักกระอ่วนใจอย่างยิ่งที่จะให้ความร่วมมือ ทั้ง ๆ ที่ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นรับผลกระทบจากวิกฤติการณ์นี้มากที่สุด และจะได้ประโยชน์มากที่สุดถ้ามติสหประชาชาติบรรลุผลสำเร็จ ญี่ปุ่นพึ่งพาน้ำมันจากตะวันออกกลางมากถึงร้อยละ 70 ของการนำเข้าทั้งหมด ขณะที่ชาติอุตสาหกรรมตะวันตก พึ่งพียงน้ำมันจากตะวันออกกลางเพียงร้อยละ 20-30 เท่านั้น

ตามเหตุผลด้านเศรษฐกิจแล้ว ญี่ปุ่นควรจะกระตือรือร้นยิ่งกว่าชาติใด ในการคลี่คลายวิกฤติการณ์อิรัก-คูเวต ซึ่งรวมถึงการร่วมมือกับสหประชาชาติในการทหาร

นโยบายร่วมมือกับปัญหานี้กับญี่ปุ่น เป็นเรื่องที่มีความน่าสนใจอย่างมาก กรณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากของญี่ปุ่นที่จะมีบทบาทในการทหารร่วมกับชาติอื่น ๆ ตามมติสหประชาชาติ ทำให้โอกาสที่ญี่ปุ่นจะได้เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติมีน้อยลง เพราะแม้แต่สหภาพโซเวียตก็ยังให้ความร่วมมือด้วยดี มีแต่ญี่ปุ่นเท่านั้นที่ขาดความจริงจัง ใช้เวลามาก และในที่สุดแล้วก็จะหาข้อยุติได้ วิกฤติการณ์ก็อาจคลี่คลายไปแล้ว ลักษณะที่ญี่ปุ่นจะทำอะไรก็ต่อเมื่อถูกกดดันจากต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้เปิดเผยให้เห็นอีกครั้งหนึ่งในเหตุการณ์ครั้งนี้ เช่นเดียวกับปัญหาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ในที่นี้เราจะพิจารณาถึงปัญหาการจัดการหรือนโยบายญี่ปุ่นต่อวิกฤติการณ์อิรัก - คูเวต โดยเน้นที่ปัญหาของความยากลำบากในการมีบทบาททางทหารญี่ปุ่น และจะแสดงความคิดเห็นบางประการรวมทั้งข้อคิดเห็นต่อประเทศไทย

ในด้านเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นถูกกดดันให้ออกค่าใช้จ่ายสมทบจำนวนสูงตามฐานะทางเศรษฐกิจ

กิจของคน และความจำเป็นที่ตนเป็นประเทศ พึ่งพามันจากตะวันออกกลางในอัตราที่สูง ประธานาธิบดีบุชได้ส่งรัฐมนตรีคลัง นายแบรดดี เดินทางไปพบผู้นำต่าง ๆ เมื่อต้นเดือนกันยายน ค.ศ. 1990 เพื่อจัดตั้งกองทุน 25 พันล้าน เหรียญ สรอ. ซึ่งส่วนหนึ่งจะนำไปช่วยประเทศ ที่ถูกกระหนาบจากวิกฤติการณ์คือ อียิปต์ จอร์แดน และตุรกี รัฐบาลญี่ปุ่นได้ตัดสินใจอนุมัติเงินช่วยเหลือ 1 พันล้านเหรียญ สรอ. เมื่อต้นเดือนกันยายน และต่อมาเมื่อวันที่ 14 กันยายน ได้อนุมัติเงินเพิ่มอีก 3 พันล้านเหรียญ สรอ. รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 4 พันล้านเหรียญ สรอ. โดยจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสนับสนุนปฏิบัติทางทหารของกองกำลังนานาชาติ 2 พันล้านเหรียญ สรอ. และช่วยเหลือประเทศที่รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์อีก 2 พันล้านเหรียญ สรอ.

สำหรับความช่วยเหลือประเทศที่รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ มูลค่า 2 พันล้านเหรียญ นั้น รัฐบาลญี่ปุ่นวางแผนจะอนุมัติ 1.4 พันล้านเหรียญ สรอ. ในรูปของเงินกู้จากองค์การ CECF ของญี่ปุ่น โดยจะให้กู้ในรูปของการซื้อสินค้า 400 ล้านเหรียญ สรอ. ระยะเวลาในการใช้หนี้ 30 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 1 ก้อนเงินนี้ทั้งหมดรัฐบาลสามารถระดมมาได้ โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด และระยะเวลาการเบิกใช้ก็ยาวนานแต่เงินอีก 1 พันล้านเหรียญ สรอ. เหรียญที่สมทบเข้ากับ 1 พันล้านเหรียญแรก สรอ. เพื่อ

เป็นค่าใช้จ่ายแก่กองทุนในบริเวณอ่าวนั้นจะต้องจัดหาโดยเร็ว ซึ่งคงจะต้องใช้วิธีดัดงบประมาณกระทรวงต่าง ๆ ที่ได้อนุมัติไปแล้วในปีนี้และอาจจะต้องออกพันธบัตรรัฐบาล¹¹

แม้จะถูกกดดันสหรัฐอเมริกาอย่างหนัก แต่รัฐบาลญี่ปุ่นก็ต้องการมีสิทธิมีเสียงในการใช้จ่ายเงินทุนที่ได้อนุมัติไป ขณะที่สหรัฐอเมริกาต้องการควบคุมการใช้จ่ายกองทุนร่วม นอกเหนือจากควบคุมปฏิบัติการทางทหาร ญี่ปุ่นต้องการใช้ธนาคารโลก ซึ่งตนเป็นกรรมการบริหารอยู่ด้วยเป็นองค์การควบคุมการใช้จ่ายเงิน¹² อย่างไรก็ตามความขัดแย้งนี้ก็จะเป็นเพียงเรื่องในการปฏิบัติโดยทั่วไปแล้ว ญี่ปุ่นไม่สนใจในการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งที่ดีอดัดใจสำหรับญี่ปุ่นที่สุดคือ ในด้านการทหาร

ในเรื่องการส่งทหารนั้นญี่ปุ่นประสบความยุ่งยากลำบากที่จะมีส่วนร่วม มีปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างพรรครัฐบาลกับฝ่ายรัฐบาลรวมทั้งในพรรครัฐบาลเองและในฝ่ายรัฐบาลเอง เช่น ระหว่างกระทรวงต่างประเทศกับทบวงป้องกันตนเอง ในหมู่ประชาชนญี่ปุ่นก็ไม่มีความเห็นพ้องกันในเรื่องนี้แต่อย่างใด เป็นต้น

ในตอนแรก รัฐบาลนายกรัฐมนตรีโศบุ ได้ตัดสินใจส่งเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์อาสาสมัครจำนวน 100 คน ไปปฏิบัติการในภูมิภาคที่มีความขัดแย้ง โดยเจ้าหน้าที่ 17 คน แรกได้ออกเดินทางไปตั้งแต่วันที่ 18 กันยายน นอก

จากนี้ยังได้ส่งเครื่องบินไอพ่นไปยังจอร์แดนเพื่อ
รับคนเอเชียที่ตกค้างอยู่เดินทางกลับภูมิลำเนา
ของตน เช่น ชาวฟิลิปปินส์ เป็นต้นแต่สหรัฐ-
อเมริกาเห็นว่าเท่านั้นไม่เพียงพอ ญี่ปุ่นไม่ควรจะ
ถือหลักว่าเรื่องการทหารนั้น สหรัฐอเมริกา
ชาตินิยมตะวันตก และประเทศอื่น ๆ รับภาระ
ไป ตนขออยู่เฉพาะแนวหลังที่ปลอดภัย โดย
ส่งเจ้าหน้าที่พลเรือนจำนวนน้อยไปร่วมเพื่อได้
ชื่อว่ามีส่วนร่วมเท่านั้น

การเมืองในญี่ปุ่นแตกออกเป็นสองแนว
ความคิดใหญ่ ฝ่ายแรกซึ่งได้รับความสนับสนุน
จากเลขาธิการพรรครัฐบาล และสมาชิกรัฐ
สภาพรรครัฐบาลส่วนใหญ่ เห็นว่าการส่งเจ้า
หน้าที่ทหารในกองทัพออกไปปฏิบัติการต่าง
ประเทศ ตามมติขององค์การสหประชาชาติเพื่อ
เป้าหมายในการรักษาสันติภาพ ถือว่าเป็นการ
แสดงความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศ
นี้ไม่เป็นการผิดรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด โดยจะ
ส่งทหารไปเฉพาะเมื่อมีการร้องขอจากองค์การ
สหประชาชาติเป็นคราว ๆ ไปเท่านั้น จึงมิใช่
เป็นการขยายกำลังทหาร หรือฟื้นฟูลัทธิทหาร
แต่อย่างใดทั้งสิ้น อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งได้รับความสนับ
สนุนจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีนายซากาโมโด้
ซึ่งถือว่าเป็นปากเสียงแทนฝ่ายรัฐบาล ต้องการ
ให้เปลี่ยนสถานภาพเจ้าหน้าที่ทหารให้พ้นจาก
กองทัพไปก่อน ไปอยู่ในหน่วยที่มีชื่อเรียกว่า
หน่วยความร่วมมือสันติภาพต่อสหประชาชาติ

(U.N. Peace cooperation Team) ซึ่งไม่มีการ
ติดอาวุธ

นายกรัฐมนตรีโคฟู พบปัญหาได้เขา
ควาย ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ซึ่งไม่อาจตัดสินใจ
โดยฝ่ายบริหารเท่านั้น และฝ่ายบริหารก็มี
ความเห็นแตกต่างกันดังปรากฏว่า เมื่อวันที่ 18
กันยายน ค.ศ. 1990 สภาความมั่นคงได้เปิด
ประชุมขึ้นหลังจากวิกฤติการณ์อิรัก - คูเวต
ได้ผ่านไปแล้วหนึ่งเดือนครึ่ง แต่ก็ไม่สามารถ
จะตกลงอะไรกันได้ ผลการสำรวจประชามติ
จากหลาย ๆ แห่งบ่งชี้ว่า ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่
คัดค้านการส่งเจ้าหน้าที่ทหารที่ติดอาวุธออกไป
ไปปฏิบัติการในตะวันออกกลาง คณะรัฐมนตรี
และฝ่ายพรรครัฐบาลได้ตัดสินใจ เมื่อวันที่ 23
กันยายน ให้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมขึ้นชุด
หนึ่ง เพื่อหาจุดร่วมในนโยบายวิกฤติการณ์
อิรัก-คูเวต

การส่งเจ้าหน้าที่ทหารออกไปปฏิบัติการ
นอกประเทศ เป็นสิ่งที่ทำได้หรือไม่ตามรัฐ-
ธรรมนูญปัจจุบัน และควรทำหรือไม่และถ้าทำ
จะต้องมีเงื่อนไขอย่างไร เหล่านี้เป็นประเด็น
โต้เถียงกันมากในญี่ปุ่นภายหลังที่สหรัฐอเมริกา
ได้กดดันเร่งรัดให้ความร่วมมือต่อมติของสห-
ประชาชาติ รายงานการสำรวจหนึ่งที่พยายาม
จะทราบทรรศนะของข้าราชการญี่ปุ่น จัดทำ
โดยนายคุริฮาร่า ประธานคณะกรรมการวิจัย
ว่าด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคเสรีประชาธิปไตย

(LDP Research Commission on the Constitution) บอกให้เราทราบว่า ข้าราชการญี่ปุ่น เห็นด้วยว่าสามารถจะส่งเจ้าหน้าที่ทหารออกไปต่างประเทศ ตามมติของสหประชาชาติได้โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่ติดอาวุธ เช่น ในรูปของหน่วยแพทย์ และอยู่ใต้อำนาจการควบคุมของรัฐบาลญี่ปุ่น รายงานการสำรวจยังบอกแก่เราว่า ข้าราชการญี่ปุ่นเห็นว่า การส่งเรือกวาดทุ่นระเบิดไปยังดินแดนที่มีกรณีพิพาท คุณภาพที่จะละเมิดรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย

อีกประเด็นหนึ่งคือว่า การส่งอาวุธและอุปกรณ์ทางทหาร โดยไม่ได้ส่งเจ้าหน้าที่ทหารไปให้แก่กองทหารของต่างชาติที่ปฏิบัติการตามมติสหประชาชาติละเมิดรัฐธรรมนูญหรือไม่ ในประเด็นนี้ความคิดเห็นก็แตกออกเป็นสองฝ่าย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (Cabinet Legislation Bureau) มีความเห็นว่า อาจเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญ แต่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นซึ่งรับแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกา มีความเห็นว่า ไม่เป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด เพราะเป็นการส่งอาวุธและอุปกรณ์ ไม่ใช่ส่งเจ้าหน้าที่กองทัพ และก็ไม่ใช่การทำสงครามกับต่างชาติแต่อย่างใด เป็นการให้ความร่วมมือกับสหประชาชาติในการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพโลก และสิ่งนี้เองคือเสาหลักของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในสมัยหลังสงคราม

ในประเด็นที่สุดท้าย คือพระราชบัญญัติกองกำลังป้องกันตนเอง ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จะต้องแก้ไขหรือไม่ เพราะกฎหมายฉบับนี้ห้ามญี่ปุ่นส่งกองทหารออกไปปฏิบัติการทางทหารในต่างประเทศ ยกเว้นที่เป็นการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาภายใต้กรอบแห่งสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น สหรัฐฯ เช่น RIMPAC เป็นต้น ในเรื่องนี้ไม่มีมติเห็นร่วมกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายพรรครัฐบาลที่เห็นว่าไม่ต้องไปแก้ไขแต่อย่างใด เพราะการส่งทหารไปตะวันออกกลางจะเป็นการส่งไปในนามของหน่วยความร่วมมือสันติภาพสหประชาชาติ เพียงแต่ประกาศใช้พระราชบัญญัติหน่วยดังกล่าวนี้ ก็เพียงพอแล้ว อย่างไรก็ตามมีสมาชิกรัฐสภาของพรรครัฐบาลบางคนเห็นว่า ควรจะแก้ไขพระราชบัญญัติกองกำลังป้องกันตนเองเสียเลย และให้ติดอาวุธได้ด้วย

เมื่อเผชิญกับความเห็นแตกแยก และเห็นว่าปัญหานี้ควรจะให้ผู้แทนประชาชนเป็นผู้ตัดสิน อีกทั้งปัญหาก็เกี่ยวกับการประกาศใช้กฎหมายขึ้นมารองรับด้วย นายกรัฐมนตรีโคฟูได้ตัดสินใจหาทางออกโดยให้รัฐสภาเป็นผู้ตัดสิน โดยเสนอร่างพระราชบัญญัติความร่วมมือสันติภาพสหประชาชาติ (UN Peace Cooperation Bill) เข้าสู่การประชุมของรัฐสภา เป็นไปได้ที่กฎหมายฉบับนี้อาจจะไม่ผ่านการพิจารณาในที่สุด เพราะพรรครัฐบาลไม่ได้ครองเสียงข้างมาก

ในสภาสูง พรรคฝ่ายค้านอันดับหนึ่งคือพรรคสังคมนิยมได้ประกาศทำที่ชัดเจนว่าจะต่อต้านแต่ทั้งนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับว่าพรรคฝ่ายค้านอื่น ๆ เช่น พรรคโคเม จะมีทำอย่างไรในการลงคะแนนเสียงชี้ขาด และก็เป็นไปได้เช่นกันว่า การพิจารณาที่จะเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ค.ศ. 1990 เป็นต้นไป จะกินเวลายาวนานมาก ซึ่งเมื่อลงมติสุดท้ายตอนนั้นวิกฤติการณ์อิรัก-คูเวตก็อาจสงบลงแล้ว

สาระเนื้อหาของร่างกฎหมายฉบับนี้ ได้รับการอธิบายโดยนายกรัฐมนตรีโคฟู ซึ่งได้เปิดเผยข่าวต่อสื่อมวลชนถ่ายทอดโทรทัศน์ไปทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 27 กันยายน ดังต่อไปนี้¹³

1. การส่งเจ้าหน้าที่ทหารของกองทัพญีปุ่นไปปฏิบัติการต่างประเทศ ตามมติของสหประชาชาติ เป็นภารกิจที่ไม่ใช่การรบ (non-combattant) จึงไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

2. หลักการพลเรือนควบคุมฝ่ายทหาร จะได้รับการรักษาไว้อย่างเคร่งครัด โดยเจ้าหน้าที่ทหารที่ส่งออกไปนั้น จะอยู่ใต้อำนาจสั่งการของหัวหน้าหน่วย ซึ่งขึ้นกับฝ่ายพลเรือน และหน่วยนี้จะสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ไม่ใช่สังกัดกองกำลังป้องกันตนเองของญีปุ่น

3. ผู้ที่เข้าร่วมในหน่วยจะได้แก่เจ้าหน้าที่กองทัพ เจ้าหน้าที่รัฐบาล และประชาชนทั่วไปด้วย

4. หน่วยความร่วมมือสันติภาพนี้ สามารถจะใช้เรือ และอุปกรณ์ของกองทัพญีปุ่นที่ไม่ใช่เพื่อการยุทธ์ (Non-Combattant Vessels and Equipment) เช่น เครื่องบินขนส่ง เรือขนส่ง ฯลฯ โดยวัตถุประสงค์ของการใช้ จะไม่ใช่เพื่อการรบแต่อย่างใด

5. ต่อคำถามที่ว่าเจ้าหน้าที่หน่วยจะพกอาวุธปืนประจำตัว และอาวุธเบา ๆ อื่น ๆ ได้หรือไม่ โคฟูชี้แจงเพียงว่าโดยหลักการแล้วจะไม่ติดอาวุธ ส่วนคำถามที่ว่า เจ้าหน้าที่กองทัพเมื่อเข้ามาอยู่ในหน่วยแล้วจะมีสถานภาพอย่างไร โคฟูเพียงแต่ตอบว่า คำสั่งอยู่ในระหว่างพิจารณาในรายละเอียด

ประเด็นที่โคฟูยังชี้แจงไม่ชัดก็คือ เรื่องที่รัฐบาลยังไม่สามารถตกลงกันได้อย่างเป็นทางการ เป็นต้นว่า เรื่องสถานภาพของเจ้าหน้าที่ทหารจากกองกำลังป้องกันตนเอง และเรื่องการพกอาวุธปืน แนวโน้มของการตัดสินใจในขั้นปฏิบัติ จะเป็นว่าให้คงสถานภาพเดิมของเจ้าหน้าที่ทหารจากกองกำลังป้องกันตนเองไว้ แต่หน้าที่ของพวกเขาจะไม่เป็นไปตามสถานภาพส่วนในเรื่องพกอาวุธปืนนั้น กระทรวงต่างประเทศมีความเห็นว่า ควรจะไม่พกอาวุธ แต่ฝ่ายทบวงป้องกันประเทศ และผู้นำพรรครัฐบาลต้องการให้พกอาวุธได้เพื่อป้องกันชีวิตตนเอง ในประการสุดท้าย หน่วยงานที่ตั้งขึ้นนี้จะขึ้น

กับนายกรัฐมนตรีโดยตรง เมื่อใดที่กระทรวงต่างประเทศต้องการให้ส่งไป ปฏิบัติการในประเทศก็จะเสนอเรื่องขึ้นมา และการตัดสินใจที่จะทำกันในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี สำหรับภารกิจของหน่วยความร่วมมือสันติภาพสหประชาชาติ จะได้แก่ การกำกับดูแลการหยุดยิง การกำกับการเลือกตั้ง การขนส่ง การสื่อสาร การแพทย์ การบรรเทาทุกข์เหยื่อสงครามและฝักอากซ์ ฯลฯ¹⁴

หนังสือพิมพ์โยมิอูริ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ยอดจำหน่ายสูงสุดในญี่ปุ่น ได้ดำเนินการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อการส่งเจ้าหน้าที่ทหารไปปฏิบัติการนอกประเทศ โดยได้เปรียบเทียบการสำรวจครั้งนี้ ซึ่งดำเนินไปเมื่อวันที่ 22-23 กันยายน ค.ศ. 1990 กับการสำรวจในช่วงสงครามอิหร่าน-อิรัก เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1988¹⁵ แม้ว่าคำถามจะไม่ตรงกันทีเดียวนัก และสถานการณ์ ครงปี ค.ศ. 1988 กับครั้งนี้ในปี 1990 จะแตกต่างกัน แต่

เราก็ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของประชาชนญี่ปุ่นในช่วงสองปี ที่น่าสนใจคือ

1) ผู้ที่ไม่เห็นด้วยเลยกับการส่งเจ้าหน้าที่ทหารออกไปปฏิบัติการต่างประเทศได้ลดลงจากร้อยละ 62.5 เหลือร้อยละ 39.9 และ 2) ผู้ที่เห็นด้วยกับการส่งเจ้าหน้าที่ทหารไปปฏิบัติการต่างประเทศ ถ้าสหประชาชาติร้องขอเพิ่มขึ้นอย่างมากจากร้อยละ 22.5 เป็นร้อยละ 51.6 โดยร้อยละ 51.6 นั้นมาจาก 22.7 ที่เห็นด้วยโดยไม่มีเงื่อนไข และ 28.9 ที่เห็นด้วยโดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่ติดอาวุธ หนังสือพิมพ์โยมิอูริ ฉบับวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1990 ได้พาดหัวข่าวในหน้าหนึ่งว่า “ร้อยละ 52 เห็นด้วยกับการส่งเจ้าหน้าที่ทหารออกไปต่างประเทศ นับเป็นแนวโน้มที่น่าสนใจแต่เสียงที่เห็นด้วยร้อยละ 52 นี้ก็เป็นเสียงที่เกินครึ่งเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ความไม่แน่ใจในหมู่ประชาชนญี่ปุ่นยังนับว่าสูงอยู่ห่างไกลจากความเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ อันเป็นหลักแห่งการตัดสินใจของญี่ปุ่นในประเทศ

มติมหาชนญี่ปุ่นต่อการส่งเจ้าหน้าที่ทหารออกนอกประเทศ:
เปรียบเทียบผลการสำรวจปี ค.ศ. 1988 กับ 1990

1. เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1988

— ไม่เห็นด้วยเลยที่ส่งออกไปต่างประเทศ	62.5
— เห็นด้วยถ้าส่งไปสนับสนุนสันติภาพสหประชาชาติ	22.5

2. เดือนกันยายน ค.ศ. 1990

— ไม่ควรเลยที่ส่งไปต่างประเทศ	39.9
— ส่งไปได้ถ้าสหประชาชาติร้องขอ	22.7
— ส่งไปได้ถ้าสหประชาชาติร้องขอแต่จะต้องไม่ติดอาวุธ	28.9

ที่มา : Yomiuri Shimbun, Sept, 30, 1990, p. 1

หมายเหตุ : รวมเป็นร้อยละและได้ตัดที่ตอบ “อื่น ๆ” และไม่ตอบออกไป

ไคฟูถูกวิจารณ์ว่า เชื้อขั้วในการตัดสินใจขาดความเป็นผู้นำ และอ่อนในเรื่องการต่างประเทศ สมาชิกสภาของพรรครัฐบาลจำนวนมาก แสดงความไม่พอใจออกมา ดังปรากฏในท่าทีของเลขาธิการพรรครัฐบาลนายโอฮาว่า ผู้ที่วิจารณ์ไคฟูต่างพากันชี้ให้เห็น ข้อบกพร่องของเขาในประเด็นไม่กล้าตัดสินใจ เป็นคนโลเล อ่อนด้อย ไคฟูปรึกษาหารือกับคนเพียงกลุ่มเล็ก มีรัฐมนตรีต่างประเทศนากายาม่า เลขาธิการคณะรัฐมนตรีซากาโมโตะ เจ้าหน้าที่สำนักงานเลขานุการคณะรัฐมนตรี ผู้รับผิดชอบด้านการต่างประเทศนายเทตซุโอะ อาริม่า และปลัดกับรองปลัดกระทรวงต่างประเทศ ไคฟูจึงขาด

พรรคจากฝ่ายอื่นที่กว้างไกลออกไป รัฐมนตรีทบวงป้องกันแห่งชาติ ถูกฝ่ายกระทรวงต่างประเทศกันไม่ให้เข้าร่วมในการประชุมกลุ่มเล็กนี้ อีกประการหนึ่งไคฟูพยายามทำตัวให้ห่างจากการใช้อำนาจตามตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรีนาโกะชิเนะเคยสร้างประวัติศาสตร์ไว้ ไคฟูยังไม่ยอมใช้ประโยชน์จากองค์กร “สำนักงานคณะกรรมการกิจการความมั่นคง” ซึ่งนาโกะชิเนะได้เคยจัดตั้งขึ้น เพื่อปรึกษาหารือในเรื่องสำคัญเร่งด่วน ประกอบด้วยรัฐมนตรีและข้าราชการที่เกี่ยวข้องทุกคน ข้อสรุปก็คือ ไคฟูถูกวิจารณ์ว่า เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ประเทศ เขาขาดความเป็นผู้นำอย่างเห็นได้ชัด

วารสาร The Economist วิเคราะห์ว่า ที่ญี่ปุ่น “พลาดเที่ยวเรือ” ไปอย่างน่าเสียดายก็เพราะ ไคฟูไม่มีความเป็นผู้นำ¹⁶

ในทางตรงกันข้ามในความรู้สึกของประชาชน ไคฟูไม่ได้ทำหน้าที่บกพร่องแต่ประการใด ผลการสำรวจประชามติของหนังสือพิมพ์โยมิอูริ เมื่อวันที่ 22-23 กันยายน ในระดับความนิยมของรัฐบาลไคฟู ปรากฏว่าคะแนนยอมรับรัฐบาลไคฟูยังอยู่ในระดับสูงน่าพอใจอยู่ แม้ว่าจะลดลงจากร้อยละ 62.5 เมื่อเดือนสิงหาคม ซึ่งนับว่าเป็นคะแนนนิยมซึ่งสูงสุดในสมัยหลังสงคราม เป็นร้อยละ 60.1 ส่วนคะแนนไม่ยอมรับรัฐบาลไคฟูก็ยังไม่สูงคือเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากร้อยละ 21.8 ในเดือนสิงหาคม เป็นร้อยละ 25.2 ในเดือนกันยายน ในบรรดาผู้ที่สนับสนุนรัฐบาลไคฟูร้อยละ 34.9 ตอบว่า ที่ชอบก็เพราะนโยบายต่างประเทศของเขา ส่วนในบรรดาผู้ที่ไม่สนับสนุนรัฐบาลไคฟู ร้อยละ 25 ตอบว่าไม่ชอบเพราะนโยบายต่างประเทศ (เพิ่มจากร้อยละ 15.5 เมื่อเดือนสิงหาคม)¹⁷

สหรัฐอเมริกาไม่พอใจที่ญี่ปุ่นไม่ตัดสินใจให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และทางทหาร ต่อมติของคณะมนตรีความมั่นคงของสหประชาชาติอย่างรวดเร็วจริงจัง การตัดสินใจให้ความช่วยเหลือ 1 พันล้านเหรียญแรกนั้น มีขึ้นหลังจากที่ประธานาธิบดีบุชโทรศัพท์ถึงไคฟูถึงสองครั้ง ต่อมาตัดสินใจเพิ่มเงินช่วยเหลือเป็น

2 พันล้านเหรียญ หลังจากที่เขาผู้แทนราษฎรสหรัฐผ่านมติให้ถอนทหารสหรัฐออกจากญี่ปุ่น ปีละ 5,000 คน ถ้าญี่ปุ่นไม่ยอมออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดของการคงฐานทัพในญี่ปุ่น นอกจากนี้ ญี่ปุ่นบ่ายเบี่ยงที่จะส่งกำลังทหารไปสมทบรบแต่เขียนเช็คปล่อยให้ฝ่ายอเมริกาส่งทหารไปเผชิญความตายในทะเลทรายในตะวันออกกลาง¹⁸ เป็นที่ชัดเจนว่าประชามติในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะฝ่ายรัฐสภาสหรัฐ มีความรู้สึกไม่พอใจญี่ปุ่นว่า “โดยสารฟรี” ครั้งใหญ่ เช่นเดียวกับกรณีของความมั่นคงของญี่ปุ่นภายใต้สนธิสัญญากับความมั่นคงกับสหรัฐ สื่อมวลชนในสหรัฐได้โหมการวิจารณ์ญี่ปุ่นอย่างรุนแรง และด้วยอารมณ์โกรธแค้น

ในญี่ปุ่นมีเสียงวิจารณ์ไม่พอใจสหรัฐที่กดดันญี่ปุ่นมากเกินไป ทั้งจากสมาชิกรัฐสภา พรรครัฐบาลบางคน และนักวิจารณ์การเมือง พวกเขาต่างมีความรู้สึก ว่า กำลังเกิด Japan bashing ขึ้นมาอีกนอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจที่ผ่านมา หลายฝ่ายในญี่ปุ่นมองว่า ก็เพราะญี่ปุ่นต้องพึ่งน้ำมันจากตะวันออกกลางถึงร้อยละ 70 ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ผิดกับชาติอุตสาหกรรมตะวันตก ญี่ปุ่นจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่อาจจะทำอะไรบู่มบ่ามได้ และอาจต้องมีนโยบายตะวันออกกลางเฉพาะของตน ข้อวิจารณ์อื่น ๆ ยังได้แก่

1) การส่งทหารไปยังอ่าวจำนวนมากนั้น ที่แท้ก็คือการพิทักษ์ผลประโยชน์ของสหรัฐเอง เนื่องจากได้ลงทุนในบริเวณนั้นไว้มาก มีสัมปทานขุดเจาะน้ำมันมากมายโดยเฉพาะใน ซาอุดีอาระเบีย

2) กองกำลังทหารสหรัฐในบริเวณอ่าว ได้ประโยชน์อย่างมากจากฐานทัพต่าง ๆ ของ สหรัฐในญี่ปุ่น โดยลำเลียงน้ำมันจากฐานทัพ ที่ซาเซโบะ จังหวัดนางาซากิ, ซูรูมิ จังหวัด คานากาวา และฮาชิโนะเอะ จังหวัดอาโอโมริ และว่าไปแล้ว สหรัฐต่างหากที่เป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากการมีฐานทัพไว้ในประเทศญี่ปุ่น สมาชิกวุฒิสภาของเกรสจึงควรจะให้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ และระวังแต่จะเกิดผลเสีย ถ้าพลัซ ซาตินิยมในญี่ปุ่นถูกปลุกให้ตื่นขึ้นมา

3) แม้จะเป็นในรูปของเงินเป็นหลัก แต่ จำนวนเงินญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือก็สูงเกินกว่า ที่จะมองข้ามไป เช่น เมื่อเทียบกับเยอรมันนี้ ตะวันตก ซึ่งอนุมัติวงเงินเพียง 2 พันล้านเหรียญ หรือครึ่งหนึ่งของญี่ปุ่นเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เยอรมัน มีเศรษฐกิจที่ดีอยู่ในระดับเดียวกับญี่ปุ่น¹⁹

4) การแก้ไขปัญหโดยวิธีใช้กำลังทหาร จำนวนมากเข้าข่มขู่อีกนั้น แม้ว่าสมมติว่าได้ผล ผลทางทหารแต่อาจไม่ได้ผลในการทำให้น้ำมันมี ราคาลดลง และมีป้อนให้ใช้อย่างต่อเนื่อง ซึ่ง จุดนี้เท่านั้นคือความสนใจของญี่ปุ่น และก็เป็นที่

ไปได้ว่าวิธีการทางทหารอาจจะนำไปสู่หายนะ อันใหญ่หลวงสำหรับญี่ปุ่นก็ได้ ถ้าเกิดสงคราม ครั้งใหญ่ขึ้น เมื่อแหล่งขุดเจาะน้ำมันในตะวันออกกลางถูกทั้งระบอบคณาธิปไตย ซึ่งญี่ปุ่น จะกระทบกระเทือนที่สุด

5) สหรัฐคงเป็นห่วงอิสราเอลมากที่สุดทีเดียว ซึ่งปัจจุบันอิสราเอลนี้ ญี่ปุ่นลังเลใจที่จะถือว่าเป็น ผลประโยชน์แห่งชาติของตน

จากที่ได้พิจารณาถึงกระบวนการตัดสินใจในปัญหาบทบาทระหว่างประเทศในด้านการ ทหารของญี่ปุ่น เป็นที่ชัดเจนว่า กระบวนการดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเผชิญอุปสรรคจากรัฐ ธรรมนูญและประเพณีทางการเมืองในสมัยหลัง สงคราม ตลอดจนประชามติที่ยังลังเลใจต่อการ ส่งกองทัพบึ่งไปต่างประเทศ นายกรัฐมนตรี โคฟูริบั้งความคิดเห็นของประชาชนอย่างเต็มที่ ส่งผลให้คะแนนนิยมของเขายังอยู่ในระดับสูง ปัญหาคือว่าเมื่อญี่ปุ่นมีคุณสมบัติภาพโลก ไม่จริงจัง โดยไม่ได้ให้ความร่วมมือกับข้อเรียกร้องของสหประชาชาติเต็มที่เช่นนี้ ญี่ปุ่นก็อาจ เผชิญอุปสรรคในการแสวงหาฐานะในการเมือง ระหว่างประเทศของตน ญี่ปุ่นได้ลงทุนไปมาก โดยจัดการประชุมสันติภาพกัมพูชาที่โตเกียวในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1990 และประกาศนโยบายต่างประเทศใหม่อย่างชัดเจนว่า ต้องการเข้ามีส่วนร่วมแก้ไขความขัดแย้งในภูมิภาค ที่สำคัญ คือในขณะที่รัฐมนตรีต่างประเทศนากายาม่า จะ

เดินทางไปประชุมสหประชาชาติเมื่อวันที่ 22 กันยายน ผู้อำนวยการกองสหประชาชาติของกระทรวงต่างประเทศ นายยูกิโอะ ทากาสุ ได้กล่าวกับผู้สื่อข่าวถึงความประสงค์ของญี่ปุ่นที่จะได้ที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติอย่างไม่อ้อมค้อมว่า

“This is very old and new issue and its been in the mind of many, many people for many years.”²⁰

แน่นอนการได้สมาชิกถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงเป็นเกียรติยศแห่งชาติของญี่ปุ่น และเป็นอำนาจทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากสามารถใช้สิทธิวิธีใต้การตัดสินใจใดๆ ของสหประชาชาติได้ แต่การเพิ่มที่นั่งนี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติเสียก่อน ซึ่งต้องอาศัยเสียงเห็นชอบร้อยละร้อยละในคณะมนตรีความมั่นคง และสองในสามของสมัชชาสหประชาชาติ แต่สิ่งนี้อาจเป็นอุปสรรคมากกว่าก็คือ ญี่ปุ่นไม่ได้หรือไม่สามารถจะสนองตอบข้อเรียกร้องของสหประชาชาติ ในด้านการทหารอย่างประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ให้ความร่วมมือด้วยดี ผลกระทบต่อความพยายามแสวงหาฐานะและบทบาทระหว่างประเทศของญี่ปุ่นครั้งที่จึงค่อนข้างรุนแรง จนญี่ปุ่นอาจต้องคอยไปอีกนานกว่าจะได้ที่นั่งถาวรในคณะมนตรีความมั่นคง แบบแผนรัฐธรรมนูญระบบพรรคการเมืองและประเพณีทางการเมืองตลอดจนประเพณีใน

ญี่ปุ่นก้าวเข้าไปมีบทบาทระหว่างประเทศในด้านการทหาร และยังมีปัจจัยถ่วงอีกคือความรู้สึกตอบทบทวนด้านนี้ของญี่ปุ่นในหมู่ประเทศเพื่อนบ้านเอเชีย สถานภาพระหว่างประเทศของญี่ปุ่นจึงอาจเหมาะสมดังที่ ศาสตราจารย์ ชิงคิชิ เอโตะ เรียกว่า “ไม่เป็นประเทศใหญ่ ไม่เป็นประเทศเล็ก” หรือไม่เป็นมหารัฐ และไม่เป็นจุลรัฐ วิกฤติการณ์อิรัก-คูเวต ได้ตรวจสอบศักยภาพและขีดจำกัดของญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการที่นำเสนอใจยิ่ง

ในทวศนะของประเทศเอเชียที่เคยถูกญี่ปุ่นส่งกองทหารไปรุกราน ความคิดเห็นยังแสดงออกมาไม่ชัดเจน ผู้เขียนคาดคะเนว่าประเทศเหล่านี้คงไม่สนับสนุน หรืออยากเห็นร่างพระราชบัญญัติหน่วยความร่วมมือสันติภาพสหประชาชาติ ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาไปในที่สุด **ประการแรก** สหประชาชาติเคยมีมติซึ่งแม้จะอ้างว่าเพื่อรักษาสันติภาพ แต่จริง ๆ แล้วเป็นการทำสงครามขนานใหญ่มากกว่า เช่น สงครามเกาหลี ค.ศ. 1950 ซึ่งยืดเยื้อเป็นเวลานานมาก **ประการที่สอง** เป็นไปได้ว่าการส่งอุปกรณ์และยานพาหนะของกองกำลังป้องกันตนเองไปปฏิบัติการในเขตพิพาทแม้จะไม่ได้ไปใช้ในการรบ แต่ก็อาจนำไปสู่การส่งออกอุปกรณ์และยานพาหนะเหล่านี้ โลกจะมีอันตรายมากยิ่งขึ้น ถ้าญี่ปุ่นเข้าร่วมในอุตสาหกรรมส่งออกอุปกรณ์และยานพาหนะสงคราม (และอาวุธใน

ที่สุด) ซึ่งสามารถนำไปใช้ในสนามรบได้ ใน **ประการที่สาม** วิดกกันว่า จากการเริ่มต้นก้าวที่ไม่ใหญ่นักนี้ อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในขอบข่ายที่กว้างขึ้น เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 9 หรือแก้ไขพระราชบัญญัติกองกำลังป้องกันตนเอง ในประการสุดท้ายวิกฤติการณ์ในตะวันออกกลางอยู่ห่างไกลออกไป แต่ถ้าเป็นดินแดนเอเชียอาคเนย์ซึ่งประชาชนในแถบนี้ยังมีภาพความทรงจำของสงครามมหาเอเชียบูรพาอยู่ กฎหมายที่แก้ไขใหม่อาจเป็นที่มาของปัญหาในอนาคตก็เป็นได้ การอนุมัติให้เฉพาะกรณีวิกฤติการณ์อิรัก-คูเวต จึงน่าจะดีกว่าการอนุมัติในหลักการทั่วไป แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็เป็นเพียงการคาดคะเนปฏิกิริยาจากประเทศที่เคยถูกญี่ปุ่นรุกรานซึ่งยังต้องรอดูในโอกาสข้างหน้าว่าจะคัดค้านหรือสนับสนุนบทนี้ของญี่ปุ่น

ในอีกแง่หนึ่งการเสริมสร้างความเข้มแข็งในแก่สหประชาชาติ ทั้งในทางเศรษฐกิจ และการทหารเป็นสิ่งที่ดี ญี่ปุ่นหรือชาติ ๆ ควรจะทำทั้งสิ้น ความอ่อนแอของสหประชาชาติในการรักษาสันติภาพโลกเป็นที่ประจักษ์ชัดในระยะหลัง ไม่ว่าจะเป็นในกรณีสงครามเวียดนาม สงครามในตะวันออกกลางและกรณีปัญหาแกมพูชา สหรัฐอเมริกาในระยะหลังนิยมที่จะปฏิบัติ การอิสระนอกกรอบสหประชาชาติ เช่น ในกรณีส่งทหารเข้าไปในเกรนาดากรณีจับนายพล

นอริเอก่าแห่งปานามา และการทิ้งระเบิดในลิเบีย รวมทั้งการสนับสนุนการทำสงครามยึดครองดินแดนอาหรับของอิสราเอล ซึ่งยึดเอื้อมาจนถึงปัจจุบัน ฝ่ายสหภาพโซเวียตก็ได้ดำเนินการไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ไม่ว่าจะเป็นในกรณีบุกยึดอัฟกานิสถาน การสนับสนุนเวียดนามให้ยึดครองกัมพูชาและการขยายลัทธิเบรสนเนฟจากยุโรปตะวันออกไปสู่ดินแดนในโลกที่สาม ปัญหาพื้นฐานที่ควรแก่การพิจารณาในเวลานี้ก็คือ ทำอย่างไรสหรัฐและสหภาพโซเวียตจึงจะหันมาดำเนินการทางทหารในกรอบของสหประชาชาติในโอกาสต่อไป ทำอย่างไรสหประชาชาติจึงจะเข้าไปมีบทบาทแก้ไขปัญหากรณีพิพาทอื่น ๆ ที่ดำเนินอยู่ในขณะนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ลัทธิเบรสนเนฟกลับคืนมาอีก ญี่ปุ่นอาจจะอยู่ในฐานะดีกว่าที่จะนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสหประชาชาติ ในนามของประเทศทางแถบเอเชียที่รับเคราะห์กรรมจากความอ่อนแอของสหประชาชาติที่ผ่านมา ขอให้ชาติต่าง ๆ ที่มีเชื้อเพลิงทางทหารมากมาย โอนอาวุธยุทโธปกรณ์และกำลังพลให้มาอยู่ในอาณัติของสหประชาชาติและหาทางป้องกันการแข่งขันสร้างอาวุธและจำหน่ายอาวุธไปยังประเทศโลกที่สาม

ในแง่มุมมองของประเทศไทย ประเด็นการส่งทหารออกนอกประเทศนั้น ประเทศไทยควรจะแสดงท่าทีระมัดระวัง จริงอยู่ญี่ปุ่นอาจจะแสดงบทบาททางทหารในแง่ดีได้เป็นต้นว่า สกั๊ด

กันการขยายตัวของเวียดนาม หรือเร่งรัดให้
เกิดสันติภาพในกัมพูชาโดยเร็ว แนวความคิด
เรื่องผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นกับไทย ก็
อยู่ในแนวใกล้เคียงกัน ไม่น่าจะต้องวิตกตื่น
เต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเศรษฐกิจญี่ปุ่น
ครอบงำประเทศไทยในระดับสูงมากเราไม่มี
อำนาจต่อรองในเรื่องการค้ากับญี่ปุ่น ดังที่ปรากฏ
ในการเจรจาปัญหาตุลการค่าที่ผ่านๆ มา อำนาจ
ต่อรองเดียวที่ฝ่ายไทยโดยร่วมมือกันอาเซียนมี
อยู่ก็คือในด้านความมั่นคงและการทูต ญี่ปุ่นยัง
มีอิทธิพลการเมืองไม่เข้มแข็งเต็มที่ เนื่องจาก
ชาติปัจจัยกำลังทหาร เช่นชาติฐานะมหาอำนาจ
นิวเคลียร์ ไม่ได้ส่งออกอาวุธ ไม่ได้ให้ความ
ช่วยเหลือทางทหาร และไม่ได้มีอิทธิพลเหนือ
ผู้นำทหารในด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคง เรื่อง
เหล่านี้อาจจะเป็นสิ่งที่ต้องคิดมาก ถ้าเราจะให้
ญี่ปุ่นแสดงบทบาทในด้านการทหาร เพราะจะ
เป็นการเสริมอิทธิพลที่มีอยู่ให้สูงขึ้นไป จนเรา
ขาดอำนาจการต่อรองยิ่งขึ้น กรณีของเยอรมันนี้
ที่รวมประเทศไปแล้ว ได้สร้างความไม่สบายใจ
ให้แก่ประเทศเล็กๆ ข้างเคียงในยุโรป แต่เยอรมัน
นี้ก็เคลียร์ประวัติศาสตร์ชัดเจนว่า ตนเป็น
ฝ่ายผิดเต็มที่ และต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบ
ของสงครามโลกครั้งที่สอง ในญี่ปุ่นนั้นยังมี
กระแสของฝ่ายที่อ้างความชอบธรรมในสงคราม
มหาเอเชียบูรพา และฝ่ายนี้ยังมีอิทธิพลเหนือ
วงการการศึกษาของญี่ปุ่นอยู่ การใช้อำนาจตาม

ความพอใจของชาติใหญ่ มิให้เราเห็นตัวอย่าง
มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกรณีลิเบีย อฟกานิสถาน
หรือปานามา เป็นอาทิ

ในด้านเศรษฐกิจมีแง่คิดสำหรับประเทศ
ไทยอยู่บางประการ ในกรณีญี่ปุ่นกับวิกฤติ-
การณ์อิรัก-คูเวต ประเด็นคงจะไม่ได้อยู่ที่ว่า
ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่อประเทศที่ร่ำพล
กระทบจากเหตุการณ์มูลค่า 2 พันล้านเหรียญ
สหรัฐฯ จะแบ่งให้ประเทศไทยบ้างหรือไม่แต่
กระทรวงพาณิชย์และกระทรวงต่างประเทศของ
ไทย น่าจะได้หาช่องทางเจาะตลาดจอร์แดน อียิปต์
และตุรกี ซึ่งจะได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐ-
กิจจำนวนมหาศาลจากญี่ปุ่น และประเทศอื่น
โดยเหตุที่ประเทศญี่ปุ่นได้มาลงทุนในประเทศ
ไทยจำนวนมาก และสินค้าของไทยมีราคาค่อน
ข้างถูกเราจึงอาจเจรจากับญี่ปุ่น และประเทศ
ทั้งสามนี้ เพื่อขอความร่วมมือให้พิจารณา
สินค้าไทยด้วยประสบการณ์ “ธุรกิจในภูมิภาค
สงคราม” ของไทยเรายังมีน้อย จำเป็นที่เรา
ต้องปรับปรุง ขีดความสามารถและจัดทำลัทธิ
ให้ดี อย่างเช่นที่สิงคโปร์มีความชำนาญสูงยิ่ง
กรณีตะวันออกกลางครั้งนี้อาจเป็นโอกาสดีไม่
น้อยไปกว่าตลาดอินโดจีน ทั้งนี้เพราะมูลค่า
ความช่วยเหลือมีอยู่จำนวนมหาศาล นโยบาย
เปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้าของนายก
รัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ น่าจะ
ขยายแนวคิดให้กว้างออกไปโดยอาจเป็นแนวคิด

“เปิดเศรษฐกิจไทยสู่ภูมิภาคสงคราม” ซึ่งอาจจะไม่ใช่เฉพาะอินโดจีน และตะวันออกกลาง เท่านั้น อาจจะรวมไปถึงภูมิภาคที่มีกรณีพิพาทอื่นๆ ที่ไกลออกไป หรือที่จะเกิดในอนาคตด้วย

6. สรุป

การอธิบายการเมืองญี่ปุ่นด้วยแนวความคิด “ความเปลี่ยนแปลงภายใต้ความต่อเนื่อง” ยังมีน้ำหนักและน่าเชื่อถืออยู่หรือไม่” คือประเด็นปัญหาที่เราได้ตั้งไว้ในตอนแรกจากการศึกษาถึงกรณีสำคัญทั้ง 4 ที่ได้กล่าวมา เราได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือพระราชดำรัสขอภัยในการกระทำที่เป็นกรรณการต่อประชาชนเกาหลี และการเป็นเจ้าภาพจัดประชุมปัญหากัมพูชา รวมทั้งท่าทีของรัฐบาลที่ต้องการจะส่งทหารออกไปปฏิบัติการในบริเวณอ่าวเปอร์เซีย แต่ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก็อยู่ในกรอบแห่งความต่อเนื่องของการอยู่ในอำนาจของพรรคเสรีประชาธิปไตย ซึ่งชนะการเลือกตั้งทั่วไปอย่างท่วมท้น ปิดโอกาสที่พรรคสังคมนิยมและพรรคฝ่ายค้านอื่น ๆ จะก้าวขึ้นมาครองเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร เหมือนดังที่ประสบความสำเร็จมาในการเลือกตั้งสภาสูงเมื่อปีก่อนหน้านั้น แต่พลักรักษาความต่อเนื่องที่สำคัญด้วยคือ มติมหาชนในญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสันตินิยม (pacifist) อย่างรุนแรง ต่อต้านการ

มีบทบาททางทหารใด ๆ ในกิจการระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ประชามติเช่นนี้ทำให้พรรคฝ่ายค้านอันดับหนึ่งคือ พรรคสังคมนิยม ยึดเอาสันติภาพนิยมเป็นแนวนโยบายขั้นพื้นฐานในกิจการต่างประเทศ และยังได้ตั้งพรรคเสรีประชาธิปไตยนั้น มิให้เปลี่ยนแปลงหลักการนโยบายต่างประเทศด้านการทหารที่ใช้มาตลอดมาในสมัยหลังสงคราม ผลคือสิ่งที่รัฐบาลจัดทำได้และได้ทำแล้ว คือเพียงแสดงบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ท้าทายความสามารถของนักวิชาการก็คือการอธิบายว่า ทำไมการเมืองญี่ปุ่นจึงมีลักษณะ “ความเปลี่ยนแปลงภายใต้ความต่อเนื่อง” อย่างโดดเด่นยิ่งกว่าการเมืองของชาติมหาอำนาจอื่น ๆ

กระบวนการกำหนดนโยบายของญี่ปุ่น ถูกควบคุมทิศทางไว้โดยพรรคเสรีประชาธิปไตย ตลอดมาเป็นเวลานานกว่า 35 ปี มีระบบราชการที่เข้มแข็งเป็นผู้ปฏิบัติงานที่แท้จริง ทักษะความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เข้าสู่กระบวนการตัดสินใจอย่างเพียงพอ ประชามติในประเทศเป็นสิ่งที่พรรครัฐบาลต้องให้ความสนใจรับฟัง เพื่อไม่ให้เสียผลในการเลือกตั้ง ในแง่การเมืองญี่ปุ่นเป็นประชาธิปไตยอย่างยิ่งและเป็นปัจจัยจรรโลงความต่อเนื่อง นอกจากนี้ แรงกดดันจากต่าง

ประเทศก็เป็นสิ่งนำเข้า (input) ที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจโลก (global economy) ยิ่งกว่าเศรษฐกิจของชาติมหาอำนาจอุตสาหกรรมอื่นใด ดังปรากฏให้เห็นจากการศึกษาของเราว่า ขณะที่รัฐบาลและพรรครัฐบาลส่งเสียงที่แสดงความแข็งแกร่ง แต่ในที่สุดก็ตัดสินใจว่า จักรพรรดิญี่ปุ่นควรจะทรงมีพระราชดำริขอภัยคนเกาหลี อย่างตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม ความปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศในชุมชนโลก ทำให้ญี่ปุ่นต้องค่อย ๆ ละทิ้งอุดมการณ์และธรรมเนียมปฏิบัติเก่า ๆ แรงกดดันต่างประเทศจึงมีฐานะเป็น “ข้ออ้าง”

หรือเหตุผลที่สำคัญสำหรับการเลิกแนวความคิดกฎหมาย และประเพณีปฏิบัติเก่า ๆ และอาจสรุปได้ว่า กระบวนการกำเนิดนโยบายเช่นนี้ ทำให้การเมืองญี่ปุ่นมีทั้งลักษณะที่เป็นพลวัต พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงและมีลักษณะที่เป็นสถิติไม่พร้อมจะมีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง ยิ่งถ้าคำนึงถึงลักษณะพฤติกรรมกลุ่ม และการตัดสินใจด้วยมติของกลุ่มหรือองค์การ ยิ่งกว่าจะเป็นตัวบุคคลผู้นำ เราก็คะจัดในธรรมชาติแห่งการเมืองญี่ปุ่นเช่นนี้ได้เป็นอย่างดี ในที่สุดแล้ว “ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องดำรงอยู่ร่วมกัน” อาจเป็นการบอกลักษณะการเมืองญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1990 ที่เหมาะสมที่สุด

เชิงอรรถ

1. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั่วไปใน ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ *การเลือกตั้งทั่วไปในญี่ปุ่น วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2534* รายงานการวิจัยเสริมหลักสูตรคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ดู Robert A. Scalapino and Junnosuke Masumi, *Parties and Politics in Contemporary Japan* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967), p. 53.
3. "Katsura-Tufts Kyotei," *Nihonshi Jiten* (Japanese Dictionary), Kadogawa Shoten, Tokyo 1966. p. 184.
4. ดู Masan Maruyama. *Thought and Behavior in Modern Japanese Politics*, edited by Ivan Morris, expanded edition (London : Oxford University Press 1969), chapter 2 and 3.
5. Yoshikazu Sakamoto, editor, *The Emperor System As A Japan Problem* (Tokyo : International Peace Research Institute, Meiji Gakuin University 1989), chapter 1.
6. ดู เฟื่องอ้าง น. 54-56.
7. ดู Hisahiko Okazaki, *A Grand Strategy for Japanese Defense*, Abt Books, (Maryland : University Press of American, 1986).
8. Takakazu Kuriyama, "Japan Seeks Its Proper Role in the New World Order," *The Nation* (June 24, 1990); Takakazu Kuriyama, Vice-minister ministry of Foreign Affairs, *New Directions for Japanese Foreign Policy in the Changing World of the 1990's : Making Active Contributions to the Creation of a New International Order*, a mimeograph, 30 pages, date unknow.

9. ปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งเหนือปัจจัยอื่นใด ในเรื่องการที่ญี่ปุ่นจะก้าวเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในทางการเมืองและทางทหาร ในเอเชียอาคเนย์ ก็คือ ท่าทีของสหรัฐอเมริกาเชื่อกันว่า ถ้าสหรัฐตัดสินใจถอนตัวออกจากภูมิภาคนี้ และเกิดการแข่งอิทธิพลระหว่างชาติมหาอำนาจ เช่น สหภาพโซเวียต จีน และอินเดีย ญี่ปุ่นจะต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายของตนอย่างแน่นอน ไปสู่การแทนที่บทบาทเดิมของสหรัฐอเมริกา ที่ละน้อย ดูเช่น Gerald Curtis, *America's Evolving Relationship with Japan and Its Implications for ASEAN*, a paper presented at the Fifth US-ASEAN, conference, organized by Singapore Institute of International Affairs, June 11-16, 1989, Singapore, p. 45.

10. ท่าทีต่อการรับการเข้ามามีบทบาทด้านการเมืองการทหารของญี่ปุ่น ในหมู่ประเทศอาเซียน เป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญเช่นกัน ซึ่งรวมถึงการที่ญี่ปุ่นจะเข้ามาป้องกันไม่ให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างประเทศอาเซียนในเรื่องกรรมสิทธิ์เหนือดินแดน เช่น หมู่เกาะสแปรตลีย์ โปรดดู *New Strait Times*, Kuala Lumpur, July 29, 1988; *Mainichi Daily News*, Tokyo, July 15, 1988.

11. *Daily Yomiuri*, September 23, 1990, p. 1.

12. *Ibid*, September 29, 1990, p. 1.

13. *Ibid*, September 28, 1990, p. 1.

14. *Ibid*, September 27, 1990, p. 1.

15. *Yomiuri Shimbun*, September 30, 1990, p. 1.

16. How Japan Missed the Boat *The Economist*, September 22, 1990.

17. *Yomiuri Shimbun*, October 1, 1990, p. 1; *Daily Yomiuri* October 2, 1990, p. 3.

18. Minoru Hirano, "What Constitute an ally?" *Daily Yomiuri*, September 21, 1990, p. 3.

19. *Ibid*.

20. *Mainichi Daily News*, September 23, 1990, p. 1